

Дневникъ

(стенографски)

на

XVII-то обикновено Народно събрание. Трета редовна сесия.

12 заседание, петък, 1 декемврий 1916 година

(Открито отъ подпрѣседателя д-ръ И. Момчиловъ въ 4 ч. слѣдъ пладне)

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Г. секретарь ще провѣри по списъка, кои отъ г. г. народнитѣ прѣдставители отсъствуватъ.

Секретарь д-ръ В. Михалчевъ: (Прочита списъка. Отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Георги Абаджиевъ, Захарий Ангеловъ, Недѣлко Атанасовъ, Йонко Веселиновъ, Иванъ Гешовъ, Александъръ Димитровъ, Василь Димчевъ, Станчо Доневъ, Константинъ Досевъ, Иванъ Желевъ, Димо Кьорчевъ, Иванъ Колевъ, Стайко Коларовъ, Стефанъ Лилковъ, Григоръ Маджунковъ, Александъръ Механджийски, Хафусъ Сждка Мехмедовъ, Стаменъ Миковъ, Василь Милевъ, Георги Миневъ, Адамъ Нейчевъ, Димитъръ Недѣлковъ, Тома Пенковъ, Венедиктъ Поповъ, д-ръ Еню Разпоповъ, Георги Стоиловъ, д-ръ Никола Стойчевъ, Исмаилъ Хакъ бей, Хашимъ бей, Хино Христовъ, Асѣнъ Цанковъ, Крумъ Чапрашиковъ, д-ръ Владимиръ Черневъ, Атанасъ Черневъ и х. Махмудъ С. бей Шукриевъ)

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Отъ 245 народни прѣдставители отсъствуватъ 35. Има налице 210. Обявявамъ заседанието за открито.

Съобщавамъ на Народното събрание, че прѣседателството е разрѣшило слѣднитѣ отпуски:

На гюмюрджинския народенъ прѣдставитель г. Тевфикъ х. Ахмедовъ — 10 дена, считанъ отъ 4 декемврий.

На гюмюрджинския народенъ прѣдставитель г. Никола Хитровъ — 1 день отпускъ, за 28 миналия мѣсець.

На старозагорския народенъ прѣдставитель г. д-ръ Еню Разпоповъ — 3-дневенъ отпускъ, считанъ отъ 29 ноемврий.

На варненския народенъ прѣдставитель г. Станчо Момчевъ — 3 дни отпускъ, считанъ отъ 4 того.

На старозагорския народенъ прѣдставитель г. Димитъръ Драгиевъ — 3 дена, считанъ отъ 4 того.

На старозагорския народенъ прѣдставитель г. Дечо Тевневъ — 3 дни отпускъ, считанъ отъ 4 того.

На шуменския народенъ прѣдставитель г. Марчо Атанасовъ — 7-дневенъ отпускъ, считанъ отъ 4 того.

На врачанския народенъ прѣдставитель г. Иванъ Цаневъ — 6-дневенъ отпускъ, считанъ отъ 4 того.

На пловдивския народенъ прѣдставитель г. Адамъ Нейчевъ — 7-дневенъ отпускъ, считанъ отъ 4 того.

На търновския народенъ прѣдставитель г. Цанко Бакаловъ — 5-дневенъ отпускъ, считанъ отъ 2 того.

На старозагорския народенъ прѣдставитель г. Василь Димчевъ — 2 дена отпускъ.

На бургазкия народенъ прѣдставитель г. Иванъ Желевъ — 8-дневенъ отпускъ, считанъ отъ 1 декемврий.

На русенския народенъ прѣдставитель г. Станю Златевъ — 6-дневенъ отпускъ, считанъ отъ 4 того.

На врачанския народенъ прѣдставитель г. Каменъ Тошевъ — 3-дневенъ отпускъ, считанъ отъ 4 того.

Пристъпваме къмъ разглеждане на дневния редъ — дебати по бюджета.

Има думата г. Теодоръ Теодоровъ.

Обаждатъ се: Нѣма го.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. д-ръ Никола Сакаровъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: (Отъ трибуната) За пръвъ пѣтъ слѣдъ намѣсата ни въ сегашната война г. финансовиятъ министъръ се явява въ Народното събрание съ единъ цѣлостенъ бюджетъ, за цѣла една година, въ който той ни изяснява каква политика правителството слѣдва и ще слѣдва прѣзъ бѣдащата 1917 г. Отъ друга страна, той ни прѣдлага четири данъчни законопроекта, съ които иска да уравни въ си бюджета, да консолидира финанситѣ на държавата.

Ще искамъ да се справя въ тѣзи общи дебати съ нѣколко въпроса отъ финансово-икономическо и политическо естество, защото нашата група ще има възможность да влѣзе въ подробности, когато се разглеждатъ поотдѣлно бюджетитѣ и, главно, когато се разглеждатъ законопроектитѣ за данъцитѣ и монополитѣ, въ връзка съ приходния бюджетъ на държавата. Сега ще забѣлѣжа само главнитѣ линии, основното наше гледище по тѣзи въпроси, и особено ще се спра върху въпроситѣ, които г. финансовиятъ министъръ самъ намѣри за нужно да развие въ своето експозе.

Прѣдварително констатирамъ, че г. финансовиятъ министъръ този пѣтъ излѣзе по-искренъ, отколкото досега; запознава ни по-добъръ съ финансовото положение на държавата и, най-главното, четири мѣсеца слѣдъ м. юлий той дойде да признае, въ главни черти, тѣкмо онова, което тогава, тукъ, отъ същата трибуна, отъ името на нашата група, азъ имахъ случая да ви развия, и което други господа отъ разнитѣ страни на Парламента кое потвърдиха, кое въ друга свѣтлина развиха. Г. финансовиятъ министъръ казва вече на Народното събрание, че дългътъ на държавата, вслѣдствие на разходитѣ по войната, въ края на тази година ще бѣде три милиарда и нѣщо лева. За освѣтление на Народното събрание и за сериозността, съ която би трѣбвало да се справяме съ въпроситѣ тукъ, считамъ

за полезно това заявление на финансовия министър и изложението на смътките, което той направи, защото ще паднат много от заблуденията, които се бяха вселили у някои народни представители, които гледаха по-леко на работата и мислеха, че ние тук от оппозицията, особено ние, социалистите, сме рисуващи все черно и по-черно положението на страната. Във същност тия черни краски са истината, вече призната и от финансовия министър. Доказателства. Г. министърът на финансите пръзъ м. юлий 1916 г., т. е. само преди четири месеца, каза въ своята реч пред Събранието, въ дебатите на бюджетарната комисия и въ своето печатано изложение изрично така: „Съ извънредните разходи, които предстоят да се направят до края на 1916 г., и съ стойността на направените въ Германия военни поръчки, въ началото на идущата 1917 г. нашите държавни дългове ще надминат двата милиарда лева“. Азъ му отговорихъ тогава, че нашите държавни дългове ще надминат не двата, а трите милиарда лева. Днесъ сме предъ свършения фактъ, че финансовият министър ни заяви, какво, наистина, въ началото на 1917 г. държавните дългове на България ще надминат — и вече се знае защо — не двата, а трите милиарда лева. Азъ мисля, че финансовият министър се опасяваше тогава да каже цълата истина, защото искаше тъй, на по-малки хапове, да се приемат тежестите на войната от народното представителство. Но когато той, министърът на финансите, се е видял принуденъ да прибегне къмъ нови законопроекти за данъци и когато е прибегналъ къмъ една данъчна система, която възбужда буря у всичките сръди, то, естествено, тръбвало е да покаже истината относително финансовите тежести на държавата, съ надежда, че тогава вече Народното събрание ще бжде готово да гласува тѣзи негови законопроекти.

Г-да! Дългътъ на държавата на 1 януарий 1917 г. ще бжде пълни три милиарда лева. И това е дългъ ефективенъ, защото финансовият министър ни каза, и всеки единъ отъ васъ може да се убѣди въ това от положението на страната, отъ положението на държавните финансии, отъ икономическите ресурси, че само кръгло 600 милиона лева дългъ — старите наши заеми — е консолидиранъ, и 500 милиона лева дългъ е прочутиятъ заемъ отъ юлий 1914 г., къмъ който ще се повърна въ края, който заемъ официално считатъ също като консолидиранъ дългъ, макаръ и да не е още изпълненъ. Най-сетнъ г. финансовият министър ни заяви, че сумитъ, които получава отъ германското правителство за водене на войната, по 50 милиона лева мѣсечно — досега 700 милиона лева — тръбвало да ги считаме също като консолидиранъ дългъ, защото той ималъ договоръ съ германското правителство, споредъ който договоръ всичките тия суми, които намъ сега се броятъ отъ Германия за водене на войната, щѣли да бждатъ консолидирани въ единъ заемъ, на който условията щѣли да бждатъ такива, щото да не бжде лихвата по-голяма отъ 6%.

Министъръ Д. Тончевъ: Подъ никоя форма.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Подъ никоя форма. — Г-да! Азъ не искамъ да рисувамъ положението по-черно и приемамъ за консолидирани тѣзи 700 милиона лева, и то при 6% лихва. Тогава заемътъ отъ 1914 г. за 500 милиона плюсъ тия 700 милиона ставатъ 1 милиардъ и 200 милиона лева; имаме други консолидирани 600 милиона лева отъ същите заеми, значи всичко ставатъ 1 милиардъ и 800 милиона лева консолидирани дългове. Остава ни, прочее, единъ дългъ най-малко отъ милиардъ и 200 милиона лева, до общата сума отъ три милиарда на 1 януарий 1917 г., който тепърва ще се консолидира. Думата ми въ случая е, че дългътъ отъ 3 милиарда ефективенъ и консолидиранъ, когато ще бжде консолидиранъ изцѣло, ще се прѣвърне въ единъ дългъ отъ 3 милиарда и 300 милиона лева, а заедно съ сумитъ, които ще вземемъ още отъ Германия до 1 януарий 1917 г. — 3 милиарда и 400—500 милиона кръгло, въ зависимост отъ условията на консолидацията, които условия азъ не мога да прѣдвидя съ точностъ, но вие всички трѣбва да ги прѣдвиджате като твърди тежки, защото днесъ даже Германия, Англия, Франция, а именно държавите на най-доброто финансово положение и икономическа мощъ, правятъ своите заеми съ лихва номинална 5—5 и $\frac{1}{2}$ %, а ефективна — 6 и нѣщо. Така искамъ да попълня картината на финансовото ни положение, защото всичките мои по-нататъшни тълкувания, които ще направя относително финансовата, икономическата и общата политика на правителството, ще иматъ свързка съ този въпросъ. Ако нашиятъ дългъ въ

края на тая година, или въ началото на бждащата година ще догони 3 и $\frac{1}{2}$ милиарда лева, тогава, г-да, отворете бюджетопоекта на държавните дългове, прѣдставенъ отъ финансовия министър, и въ него ще намѣрите, че кредититъ, които се искатъ за цѣлитъ на нашите заеми, са двойно по-малки, даже и още по-малки. Г. финансовият министър ни каза: „Г-да, не забравяйте, че дългътъ иска твърдъ скъпа служба; за дълговете трѣбватъ не 112 милиона, а 2 пъти по 112 милиона лева.“ При най-благоприятните условия на консолидиране, ще трѣбватъ само за бюджета на държавните дългове толкова пари, колкото бѣше цѣлиятъ бюджетъ на България прѣзъ 1915 г., т. е. 275 милиона лева, при това разходите прѣзъ 1917 г. ще увеличатъ дълговете. Нѣма нужда отъ много знания по тѣзи въпроси, за да се види, че при елементарна смѣтка, при 5 или 6% лихва срѣдно, отъ които по-малко нѣма да падне лихвата на нашите дългове въ бждаще, гие ще има да плащаме не по-малко отъ 200 милиона лева само за лихви на единъ дългъ отъ 3 и половина милиарда лева само до 1 януарий 1917 г. При тая сума ще трѣбва да прибавите най-малко отъ $\frac{1}{2}$ до 1% погашение, които правятъ други 25—30 милиона лева, най-малко още 40—50 милиона лева за инвалидни пенсии, и то при нормата, която законътъ има днесъ — норма недостатъчна, малка, която трѣбва тепърва да се увеличава. А какво ни носи войната прѣзъ 1917 г., колко още инвалиди тя ще ни донесе, колко семейства още ще почерни, колко стотици или хилядици ще бждатъ тѣ — това не мога да прѣдвидя. За сега азъ приемамъ сумата на финансовия министър отъ 40—50 милиона лева и се намирамъ предъ единъ бюджетъ само на държавните дългове въ размѣръ на цѣлия нашъ бюджетъ отъ 1915 г. — единъ бюджетъ, г-да, който е близо съ 95—100 милиона по-голямъ, отколкото бѣше цѣлиятъ бюджетъ на държавата за 1911 г., преди Балканската война.

Това е картината, това е истината. И всичко това е независимо отъ разходите на войната прѣзъ 1917 г., отъ дълговете на териториите, които ще останатъ въ България; отъ цѣната на желѣзниците въ тия територии и отъ разрушенията на войната. Туй трѣбва да знаемъ и отъ него ще трѣбва да изхождаме, за да се справимъ съ въпроситъ, които ни предстоятъ. По този случай, г-да, за да не се повърщамъ посятъ, ще кажа, че е излишенъ спорътъ, който тукъ се повдига отъ г. Ляпчева относително размѣра на нашите банкноти въ обращение, тѣхната цѣна и отношенията имъ къмъ цѣната на прѣдметитъ. Наистина, министъръ Тончевъ ни съобща за една несъществуваща психологическа теория, която би могла да намѣри приложение въ фантазията на финансов министър само въ България, а именно, че банкнотите се увеличаватъ затова, защото българскиятъ народъ ималъ тая особеностъ да ги обича и, слѣдователно, да ги прибира и задържа. И напразно г. Ляпчевъ пъкъ го убѣждава, че Народната банка би трѣбвало да ги ограничи нѣкакъ-си; тя да луща по-малко банкноти на пазара. Г-да! Всички тия теории настрана. Въ икономическата и финансова науки не ви трѣбва да търсите такива теории по този въпросъ. Банкнотитъ на Българската народна банка се увеличаватъ и ще се увеличаватъ, защото г. министърътъ на финансите и правителството увеличаватъ разходите на държавата за войната; защото всеки единъ голямъ разходъ, който г. министърътъ на финансите произвежда, по силата на кредититъ, отпуснати отъ Народното събрание, се отразява въ увеличаване банкнотитъ на Народната банка. Нито Народната банка има злато, нито съкровището на финансовия министъръ има злато, нито има отгдѣ да го вземе, нито пъкъ отъ нѣкъдѣ злато ще постѣпни. Никаква друга форма и никакви други ресурси днесъ на Българската народна банка не оставатъ, освѣнъ да увеличава банкнотитъ. Затова, г-да, на 1 декемврий, днешна дата, банкнотитъ на Народната банка са вече около 760 милиона лева, които всѣка седмица се увеличаватъ съ около 10 милиона лева и които въ края на 1916 г. ще бждатъ 800 милиона лева. Азъ бѣхъ прѣдвидилъ, още преди около 1 година, че въ края на тази година ще да бждатъ кръгло единъ милиардъ. Като сѣдя отъ останалите разходи, които не са покрити, заключавамъ, че ако банкнотитъ бѣха насѣчени навѣме, ако нѣмаше онзи споръ между него и Българската народна банка, за който тукъ г. финансовият министър ни говорѣше миналата сесия относително тѣхното насичане, сигурно е, че банкнотитъ щѣха да бждатъ увеличени, защото щѣше да бжде платена поне още една значителна частъ отъ реквизицията, стара и нова, която, въпрѣки всички декларации на финансовия министър, все още не се плаща редовно и нѣма да се плаща редовно. Прочее, г-да, при

увеличаването на разходите ние ще трябва да се свикнем с този факт за увеличаване на банкнотите, който ни диктува да не си правим никакви илюзии и да се замислим прѣд видъ на него върху прѣдстоящото бъдеще.

Г. министърът на финансите, като е видѣл дълговете — повтарямъ, този път съ по-голяма точностъ прѣдстави — си е казалъ: какво да правимъ сега? И той се е обърналъ къмъ оная система за облагане, която много икономисти сж прѣпорѣчвали, която много държавни мъже като него сж прилагали и която система тукъ, въ България, отдавна се прилага, а именно посѣгналъ е върху кесията на консоматорите, които да платятъ и да попълнятъ дефицититъ на държавния бюджетъ. Но, г-да, ще трябва да направя една разлика въ дадения случай между Финансовото министерство и правителството, защото нямъ точни данни и документи прѣдъ себе си, които установяватъ, че министърът на финансите е поискалъ този път да се възползува и отъ другата система на данъчно облагане, като е искалъ да направи една концесия на казѣлитъ вече нужди на страната, които сж удовлетворени и продължаватъ да ги удовлетворяватъ въ странство, въ модерните държави, а именно поискалъ е вече да засѣгне по-чувствително и приходите, и имотите, и капиталите отъ производството, отъ индустрията, отъ земята, отъ разнитъ прѣдприятия, отъ търговията, тъй щото, до известна степенъ поне, дефицититъ на държавата да бждатъ покрити. Нѣщо повече — както ще говоря по-късно — Г. министърът на финансите се е опиталъ да прокара единъ законопроектъ, съ който да се обложатъ печалбите отъ войната, отъ военните доставки, отъ другите търгове и прѣдприятия, които печалби нѣматъ равни на себе си въ миналото, и които, за честь на всички модерни воюващи държави, бидоха засѣгнати, чрѣзъ специални закони, отъ всички финансови министри. Тази разлика дължа да направя, защото виждамъ кърпежа и изкуственото надуване, къмъ което финансовиятъ министъръ е билъ принуденъ да прибѣгне въ своя приходенъ бюджетъ, слѣдъ като едкъ — за облагане приходите и имотите и капиталите — отъ тѣзи законопроекти сж били отложени отъ Министерския съветъ за по-далечно време, а другиятъ — оня за облагане печалбите отъ войната, очевидно, е отхвърленъ безвъзвратно. По този въпросъ азъ ще кажа още нѣколко думи и желая финансовиятъ министъръ да даде освѣтление; затова, асѣмъ, ози денъ, когато правѣше изложението си, отъ нашата група той биде прѣкъсванъ на нѣколко пъти. Азъ разбирамъ неловкото негово положение, ако е билъ искренъ, когато е внасялъ проектитъ въ Министерския съветъ, но, г. г. народни прѣдставители, ако Народното събрание не извади отъ архивата на Министерството на финансите и отъ оная на Министерския съветъ и не подобри законопроекта, който е необходимъ за днешното време, тогава то ще се солидаризира съ една политика, която не държи смѣтка нито за онѣзи задачи, за които сж пратили хората да ги осъществяватъ по бойните полета, нито за нещастното положение, въ което сж поставени народните маси въ България. Г. министърът на финансите, наистина, ни обѣщава въ своето печално експозе, че ще внесе законопроектъ, който да почива на принципа на прогресивността въ облагането; законъ, който да отговаря на модерните нужди; законъ, който да тури край на нашите данъчни закони, които можемъ да наречемъ срдновѣковни по отношение на данъчната система; данъчни закони, които по-скоро сж феодални, които отговарятъ на съвсѣмъ друго устройство на държавитъ, а не на това, което нашата държава се мъчи да приеме. Таквъ законъ ни обѣща Г. министърът на финансите, но азъ въ обѣщания вече никаква вѣра нѣмамъ. Азъ се страхувамъ, че правителството нѣма да внесе даже и евентуално проектирания законъ отъ финансовия министъръ, страхувамъ се, че таквъ законъ може да бжде внесенъ тъй нѣкакъ-си на края само за агитация и реклама, и когато правителството вземе спогомъ съ Народното събрание и властта, да остави днешния бодукъ да се чисти отъ неговите наслѣдници. И сега и при неговите наслѣдници нашата група ще иска реформата за прогресивното облагане на нарастналите приходи, имоти и капиталите; по нея подробно ще се изкажемъ, когато дойде приходниятъ бюджетъ; сега ще развия само главните въпроси, свързани съ нея. Не желяехъ да чуя отъ Г. Липчева, който може би е единъ отъ наслѣдниците на настоящето правителство, отрицателна дума по назрѣлата реформа за приходите, имотите и капиталите. Обаче отъ освѣтленията, които той ми даде слѣдъ рѣчта си, и отъ тѣзи, които той щѣлъ да даде въ бюджетарната комисия,

като-че-ли излиза, че съмъ го криво разбралъ. Тъй или иначе, ще бжде достойно за Народното събрание, особено за неговата опозиционна частъ, да не стои на консервативните начала по данъчното облагане, а да държи смѣтка за промѣнитъ се, наистина, условия въ стопанския, въ икономическия животъ, въ платежната способностъ на краговетъ на нашата индустрия, на нашето производство, на едрата търговия, на високото наше прѣприемачество. Но азъ говоримъ, г-да, съ факти, за да бждемъ ясно разбрани. Г. министърът на финансите, който разполага съ държавната архива, който разполага съ всичките публикации по финансовото положение на страната, очевидно, се е вече убѣдилъ — и затова е внеслъ своите проекти въ Министерския съветъ — че наистина нашите прѣки данъци не сж системата, която трябва да се слѣдва въ днешно време. Две цифри за иллюстрация. Прѣди 30 години нашите прѣки данъци сж давали кръгло 37—38 милиона лева приходъ. Слѣдъ 30 години същите прѣки данъци сж давали кръгло 47—48 милиона лева приходъ прѣди Балканската война въ 1911/12 година, или 76 милиона днесъ. Споредъ проекта на финансовия министъръ, внесенъ въ Министерския съветъ, и 86 милиона, споредъ фалшивия проектъ за Камарата. Значи, едно увеличение отъ кръгло 20% за 25 години, до Балканската война. Нашите косвени данъци, напротивъ, сж се увеличили отъ кръгло 10—10¹/₄ милиона лева прѣди 30 години, на 78—80 милиона лева прѣди 5 години, т. е. за същия двадесетъ и петъ годишенъ периодъ, и на 3 пъти повече днесъ, защото споредъ проекта на финансовия министъръ, внесенъ въ Народното събрание, косвените данъци и държавните привилегии трябва да дадатъ кръгло 235 милиона за 1917 г., т. е. повече отъ половината на всички редовни приходи. Докато прѣди 30 години нашите прѣки данъци сж покривали почти цѣлия редовенъ държавенъ разхолъ, който е гонѣлъ сумата 50 милиона лева, то днесъ прѣките данъци въ нашия бюджетъ играятъ смѣшната роля да бждатъ една пета или една шеста частъ отъ цѣлия редовенъ приходъ и при това съ проблематични постѣпления, нереална сума.

Има ли нѣкой между васъ да смѣта, че способността на нашата индустрия, колкото и малка да е тя, че способността на нашата търговия, колкото малка и да е, или на нашето прѣприемачество дѣло, или на нашето земледѣлие, на нашето землевладѣние, на нашето скотовѣдство — има ли нѣкой, казвамъ, да мисли, че тѣхната способностъ, че тѣхното развитие държи шагъ за увеличаване прихода отъ прѣките данъци само съ 20, 30% или 50%? Нима ще се намѣри нѣкой да отрече, че националното богатство на България, изразено въ плодетъ на производителната дѣйностъ въ индустрията и промишлеността, или земледѣлното и скотовѣдството, е удвоено най-малко, даже е увеличено съ 150%? Нима социалното разпрѣдѣление въ нашата страна не е напреднало; нима приходите въ разнитъ слоеве на нашето общество не сж удвоени, утроени и даже опеторени за известни категории — за да се мисли, че не може да се посегне чувствително на туй, което знаемъ отъ 30 години? Нима може да се твърди, че малката българска индустрия днесъ, прѣзъ време на войната, не реализира печалби — разбира се, по абсолютната имъ величина, не английски и не германски печалби — но на всѣки случай печалби, г-да, които за единъ акционерни дружества, за други командитни дружества, за трети прѣдприятия на частни лица достигатъ 100—200—300%?

Погледнете голѣмите градове на България. Кой ги издигна? Издигна ги търговията, издигна ги индустрията, издигна ги промишлеността, издигна ги модерните съобщения. Кой владѣе терена и имота въ градовете? Този теренъ и този имотъ се владѣе отъ индустриално-буржоазната класа; владѣе го търговската класа, прѣдочно въ нейната висока частъ; владѣятъ го банкерите, владѣятъ го банките, владѣятъ го акционерите въ тия банки. Какво тѣ плащатъ въ повече, отколкото прѣди 30 години?

Нима най-сетне земята въ България, която плаща отъ 30 години насамъ между 15—18—20 милиона лева, нима продуктите ѝ, нима производителността ѝ стои на едно и също непромѣнено равнище, за да плаща само толкова и все толкова? Кой е този икономистъ, кой е този финансистъ, кой е този държавенъ политикъ, който би могълъ съ сериозностъ да твърди, че напредъкътъ не е тъй голѣмъ, щото не 47—48 или 76—86 милиона лева, г-да, а 120—150 милиона, слѣдъ година-две, подиръ войната, да може да се получатъ отъ реформираните прѣки данъци на България — даже, ако обичате, при нормите на финансовия министъръ, за които ще говоримъ подробно, когато той внесе законопроектитъ? Тѣзи норми, които азъ лично

прочетохъ, сѣ малки, минимални. Той спира на 6% отъ капитала и имота, когато азъ имамъ основакия да искамъ, напримѣръ, 12%; той спира за приходи, добити отъ капитали, отъ търговски, отъ индустриални, отъ минни прѣдприятия и отъ приходи, добити отъ произведения на земята, отъ трудъ и капиталъ и само отъ трудъ — на малка сума данѣкъ, а азъ мисля, че таблицата може да се удвои. Но казвамъ, че и при тия норми, които той прѣдвѣжда, при всички консервативенъ духъ на канцеларитѣ, при всички консервативенъ духъ на индустриалцитѣ, на търговцитѣ, на прѣдприемачитѣ, на банкеритѣ и на салия финансовъ министъръ, той все пакъ е прѣдставилъ едни норми или по-право искалъ е да прѣдстави такива, които норми на облагането биха удвоили приходитѣ.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Трѣбва модусъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Модусътъ го има, модусътъ е на мѣрентъ. — Защото, г-да, всички онѣзи ловеци на нашата прѣка данѣчна система, които се срѣщатъ въ практиката, въ администрацията на данѣцитѣ, ги има, може да се каже, при всѣка една данѣчна система. Въпросътъ е да стѣгнемъ нашата данѣчна администрация; въпросътъ е да оцѣнимъ имотитѣ; да опрѣдѣлимъ капиталитѣ и приходитѣ; въпросътъ е да избѣгнемъ до минимумъ партизанството при тѣзи оцѣнки; въпросътъ е да прѣслѣдваме укриванетъ; въпросътъ е собствено да привлѣчемъ къмъ държавнитѣ тежести онѣзи имотни крѣгове, онѣзи хора, които се ползватъ отъ напрѣдъка на страната; думата е, не ще съмнѣние, за онѣзи, които наистина, сѣ увеличили богатствата си и приходитѣ си и които не плащатъ достатъчно.

Не е тукъ въпросътъ само до гледището на социалитѣ; всички модерни икономисти въ Германия, всички модерни икономисти въ Англия, въ Франция, сѣ мѣчатъ да приложатъ новото, всички тѣ сѣ различни за прогресивността въ облагането на приходитѣ, имотитѣ и капиталитѣ. И ще бѣде недостойно, ако нашия Парламентъ отъ лѣнливостъ, отъ незнание или отъ други подбуди на заинтересовани хора не рѣши да посегне върху печалбитѣ, върху приходитѣ, върху имотитѣ и капиталитѣ на тѣзи, които дѣйствително използватъ модернизирана България. Това не бива да се допусне, това трѣбва да се промѣни вече, защото времето ни е надминало. Ние ще трѣбва да потърсимъ, наистина, за българскитѣ условия и existence minimum'a, който нѣма да се облага, ще потърсимъ и начина за издирване на приходитѣ, начина за оцѣнка на имотитѣ и опрѣдѣляне на капиталитѣ. Никой пакъ нѣма да прѣпорѣчамъ да прѣнесемъ английската или германската или нѣкоя руска реформа тукъ, защото, особено за данѣчни реформи, необходимо е да се държи смѣтка за специалния битъ на народа, срѣдъ който се прокарватъ такива реформи. Но благодарение на туй, че искали нѣкои да стоимъ закостенѣли върху положението, което знаемъ отъ 30 години; благодарение на туй, че финансовитѣ министри прѣписватъ бюджетитѣ си по отношение на приходитѣ и се занимаватъ съ други посторонни партизански и гешефтарски работи, ще бѣде прѣстѣпление, ако ние спрѣмъ наполовина и, ръководени отъ страхъ да изгубимъ партийна популярностъ, оставимъ висящи въпроситѣ, като правителството иска да остави други партии да прокаратъ реформата, за да понесатъ отговорноститѣ прѣдъ избирателитѣ. Отъ друга страна, наистина, азъ не мисля, че този данѣкъ ще бѣде въведенъ сега, на 1 януарий, но не мога и да мисля, че ние трѣбва да бѣдемъ все отпуснати да не го въвеждаме, да не започнемъ по него всички проучвания, да не приготвимъ всички условия за неговото прилагане въ практиката, следъ 2—3 години максимумъ. Ние правимъ всички онѣзи концесии, които сѣ необходими, когато е думата да се приготвятъ условията за една данѣчна промѣна, но ние съ това не смѣтаме, че трѣбва да чакаме да минатъ още 10 години, а дотогава да посѣгаме на храната и на питието, на обикновенитѣ хранителни артикули и ония за домакинствата и за обѣдлото на населението, както е днесъ, по необходимостъ, когато други проекти не се внасятъ, и по гледището въ ония проекти на финансовия министъръ, които внесе въ Народното събрание и които ще ни занимаватъ въ връзка съ бюджета.

Г-да! Вие днесъ, ако желаете да кажете една дума, за да характеризирате приходния бюджетъ на финансовия министъръ, трѣбва да отговорите: „Бюджетътъ на финансовия министъръ се характеризира съ увеличения отъ 75% и даже 100% спрѣмо прѣдшествуящия цѣлъ бюджетъ“. Отъ какво? Просто отъ косвенитѣ данѣци. Какъ?

Подъ двѣ имена: едното име е косвени данѣци, а другото име е държавни привилегии. Но и въ двата случая ние сме прѣдъ косвени данѣци; и въ двата случая ние сме прѣдъ едно и също искане. А именно: 1) мѣстното и иностранно вина, изкуствени и чисто натурални, да сме ги обложимъ, за да получимъ отъ акцизъ 25 милиона лева. Защо? За да сме насърдили нашето лозарство и нашето производство на вино; 2) газътъ да сме обложимъ, за да получимъ отъ нея 5 милиона въ мирно врѣме, а сега по бюджета за 1917 г. — 1½ милиона лева акцизъ върху петрола. Но това само за сега, защото за по-благоприятни врѣмена — ще говоря послѣ по това — за тази газъ финансовият министъръ е приготвилъ вече проектъ на единъ дѣйствителенъ монополъ на частни концесионери — германци — единъ монополъ, който е отъ най-страшнитѣ монополи, практикувани на първо врѣме въ най-некултурнитѣ държави.

Г. министърътъ на финанситѣ по-нататъкъ казва: 3) това не стига, ще увеличимъ акциза на мѣстната и иностранна захаръ и захарнитѣ издѣлия, за да получимъ отъ тѣхъ 10 милиона лева, която сума ще порасне въ мирно време. 4) ще увеличимъ акциза върху мѣстното и иностранно пиво, за да вземемъ отъ него повече 2.300.000 л., или всичко по бюджета за 1917 г. — 4.000.000 л., защото, казва той, финансовият министъръ, консомоторитѣ не усѣщатъ тази тежестъ; макаръ и да е увеличаванъ акцизътъ, макаръ същеврѣменно чашата пиво да е намалявана, консомацията продължава да се развива, слѣдователно ние трѣбвало да приемемъ и това ново увеличение.

По-нататъкъ г. министърътъ на финанситѣ ни казва: „5) има много луксозни прѣдмети, които трѣбва да обложимъ повече“. Той иска, прочее, акцизъ повече върху кафето, чая, помежду тѣхъ черния хайверъ — дързено масло, маслинитѣ, иностранния оризъ, консервиранитѣ риби — сетнѣ идатъ парфюмиранитѣ масла и води, помади, прахове, тоалетнитѣ сапуни и наредъ съ тѣхъ стеариновитѣ свѣщи, защото въ закона за акцизитѣ имало извѣстни недостатѣци, които трѣбвало да се поправятъ. Подъ булото за по-добрата администрация на акцизитѣ, трѣбвало да стане удвояване и утрояване на нормитѣ имъ, тъй като министърътъ на финанситѣ не могълъ да намѣри другъ приходъ! Трѣбвали му повече единъ милионъ, който ще получи отъ тия акцизи. Главното е — което той не е казалъ — че Министерскитѣ съвѣтъ е отхвърлилъ проектоданѣцитѣ върху прихода, върху капитала и имота и върху печалбитѣ отъ войната. По-право е да се каже, че за сега е отхвърлилъ данѣка върху печалбитѣ, като е отложилъ може би ad calendas graecas закона за данѣка върху приходитѣ. На туй отгорѣ финансовият министъръ казва: „6) и още една дребна работа трѣбва да свършимъ, а именно: прѣдъ видъ на това, че народътъ се трупа прѣдъ будкитѣ за тютюнъ и не може да намѣри достатъчно тютюнъ, и прѣдъ видъ на това, че фабрикантитѣ се отказватъ да произвеждатъ тютюнъ, поради високата му цѣна, то азъ съмъ готовъ и ви прѣдлагамъ да увеличимъ цѣната на фабрикувания тютюнъ, като същеврѣменно се възползувамъ и азъ, като държавенъ съкровищникъ, отъ случая, та вмѣсто да получа бандеролно право 34 милиона лева, крѣпко отъ тютюневата фабрикация, както е билъ прѣдвидѣнъ въ първоначалния проектъ до Министерския съвѣтъ, или 53½ милиона съ новитѣ земи, да получа сега, споредъ фалшивия и нагласенъ по заповѣдь проектъ на приходния бюджетъ за Камарата, 75 милиона лева.“ По сѣщия начинъ сумата на акцизитѣ е увеличена отъ 35 на 45 милиона лева. „Така азъ съмъ длъженъ да попълня дупкитѣ на своя бюджетъ. По този начинъ азъ съмъ длъженъ да накарамъ народа да участвува въ разходите по войната“.

Но г. финансовият министъръ казва по-нататъкъ: „7) има единъ модеренъ способъ, по който се събиратъ приходи и същеврѣменно се стабилизира производството и се регулира търговията. Този способъ сѣ държавнитѣ привилегии и монополитѣ“. Наистина, има теория, която поддържа това гледище. Подробноститѣ относително държавнитѣ привилегии и монополитѣ азъ ги оставамъ за тогазъ, когато ще разглеждаме отдѣлнитѣ законопроекти и когато срѣщу схващането на финансовия министъръ нашата група ще има да противопостави гледището си. Тогава ще може подробно да се оцѣни всѣки единъ отъ тѣзи законопроекти. Обаче въ случая трѣбва да кажа, че привилегитѣ, които финансовият министъръ иска да се въведатъ и за които той е получилъ съгласието на Министерския съвѣтъ, щомъ ги внася, тѣ сѣ една комбинирана система отъ привилегии, отъ монополъ и отъ свободна търговия, едно особено

растение на българска почва, което не знамъ въ подробности какви плодове ще даде. Единъ плодъ, обаче, ще даде, който плодъ собствено ръководи финансовия министъръ за момента. Той е, че наистина фискътъ ще да получи една по-голяма сума отъ продажбата, отъ внасянето и отъ производството на тѣзи артикули, които, споредъ проектитъ, ще сѫ поставени подъ държавна опека. Г. финансовиятъ министъръ казва, прочее, тѣзи данъци-акцизи, които ви изброихъ, не стигатъ; затова, г-да, моля да ми гласувате привилегия върху продажбата на спирта и върху ракията, която се добива отъ плодове. И има една алузия, както за тютюна, така и за спирта, така и за ракиитъ, като-че-ли това сѫ прѣдмети, консомацията на които би се даже намалила, когато се поставятъ върху тѣхъ голѣми данъци; като-че-ли едно отъ съществениѣ сръдства, за да се морализира обществото, е да се наложатъ по-голѣми данъци върху прѣдметитъ, които го деморализиратъ. Въ сжщностъ, г-да, ако това бѣше вѣрно, ако това би камѣрило приложение въ която и да е държава, то по никой начинъ нито единъ финансовъ министъръ нѣмаше да прилага това сръдство, нито единъ финансовъ министъръ нѣмаше да се рѣши да уравнивѣява бюджета си съ подобни приходи и данъци, които да сѫ проблематични, ако наистина, съ морализацията на обществото, чрѣзъ тия данъци, консомацията имъ би се намалила. Истината казва противното; практиката казва противното, тя казва: въпрѣки всичкитъ данъци, които се поставятъ върху такива прѣдмети, тѣхната консомация, било по естествени, било по изкуствени причини, продължава да се увеличава и ще продължава да се увеличава, вслѣдствие на което тѣзи данъци сѫ много плѣнителни за финансовитъ министри. Обикновено тѣ ги използватъ ужъ за да морализиратъ обществото, а въ дѣйствителностъ само отъ фискални съображения, като обществото си остава на сжщата степенъ на морализация или на деморализация. Може би то се деморализира повече, защото при навикитъ и възпитанието, при които се консомиратъ тѣзи прѣдмети, при лошото влияние, което тѣ оказватъ върху организма на хората, консоматоритъ могатъ да използватъ много по-малко културни блага, отколкото би било иначе. Защото тѣ харчатъ своитъ пари тамъ, където не би трѣбвало да ги харчатъ, поради сжпотията имъ тѣ поѣнебръгватъ много други нужди, свои и на сѣмействата си, задоволенieto на които ще ги издигне морално и културно. Г. финансовиятъ министъръ казва: „Отъ привилегията върху спирта и ракиитъ се надѣвамъ да получа повече 30 милиона и затова прѣдвиждамъ въ проекта всичко 35 милиона лева повече“. Но той казва още: „Въ мирно врѣме отъ спирта и ракиитъ ще получа повече, но сега не стига това; азъ искамъ да се тури привилегия и върху производството, вноса и продажбата на оцетната, винената и лимоновата киселини, отъ които се надѣвамъ да получа 4½ милиона лева и затова прѣдвиждамъ въ бюджетопрокта за 1917 г. 4 милиона“. Отъ друга страна финансовиятъ министъръ иска да получи въ повече 7 милиона отъ солта, покупката и продажбата на която съ проекта си поставя като държавна привилегия. Той прѣдвижда отъ солта всичко 10 милиона лева. „И напоследѣтъ — казва той — азъ искамъ да доразвия държавната привилегия върху покупката, продажбата и фабрикацията на кибрита, машинкитъ и огнивата за запалване, и металческитъ и другитъ кремъчета въ машинкитъ, употребявани за добиване огнь“. Всичко това — послѣдното — нече е държавна привилегия отъ 1906 г., но г. финансовиятъ министъръ го разширява и вдѣлбочава, съ цѣль да получи една сума отъ 600.000 л. въ повече — вмѣсто 3.400.000 л. по бюджета за 1915 г. — той иска 4 милиона по бюджета за 1917 г.

Г-да! Което казахъ въ началото, обяснява, защо г. финансовиятъ министъръ постѣпва тѣй. И обяснимо е това, особено когато той иска на днешна дата непрѣмѣнно да прѣдстави единъ бюджетопрокътъ уравнивѣсенъ. Но ако вие бихте прочели внимателно бюджетопрокта за приходитъ на г. финансовия министъръ и ако вие бихте прочели другитъ законопроекти за данъци, които сѫ отхвърлени или сѫ отложени отъ Министерския сѣвътъ, вие ще видите тогава, какъвъ кърпежъ има, какво разиграване има на сумитъ, само и само да се получи едно равновѣсие, и при все това, въпрѣки неговото желание, той пакъ е сключилъ бюджетопрокта си съ единъ крѣгълъ формаленъ дефицитъ отъ 14 милиона лева, защото редовниятъ разходъ достига крѣгъло 452 милиона. Въ първоначалния проектъ, внесенъ въ Министерския сѣвътъ, той е прѣвидѣлъ крѣгъло 310½ милиона лева приходъ, а въ проекта, внесенъ въ Камарата, десетина дни слѣдъ първоначалния, той увеличава

сумата на крѣгъло 438 милиона, значи увеличава я съ крѣгъло 128 милиона, произволно, съ фалшиви цифри, съ единствената цѣль да прѣдстави врѣменно единъ почти уравнивѣсенъ бюджетъ, който собствено нѣма да се реализира, защото не всички разходи ще се произведатъ по него. Повече не е могълъ: прибавялъ, махвалъ и повече не вървѣло.

Но, г-да, да не помисли нѣкой, че привилегиятъ на нашия финансовъ министъръ, както се наричатъ набързо монополи, сѫ едно дѣло на държавенъ социализмъ; да не би да се помисли, че това е стрѣмленieto на държавата да прѣвърне въ държавна собственостъ и експлоатация извъстни производства, вносътъ и продажбата на нѣкои артикули; да не се помисли, че това е онази форма, която сръщаеме при собственостъта, експлоатацията и строежа, напр., на желѣзницитъ, на пошитъ и на телеграфитъ. Не. Това е една комбинация отъ неасимилирани добръ чужди системи, която г. министърътъ на финанситъ е вложилъ въ всѣки единъ отъ тѣзи законопроекти. Той ще доставя прѣдметитъ, които сѫ обявени за държавна привилегия, чрѣзъ търгъ, съобразно съ закона за общественитъ прѣдприятия и този за отчетността по бюджета. Който е видѣлъ наши търгове, ще може да си прѣдстави още отсега какво чудо ще бждатъ тѣзи търгове, които финансовитъ органи ще уреждатъ. Г. министърътъ на финанситъ казва: „Касае се и за артикули, които сѫ мокополизираны отъ нѣкои голѣми кѣщи, голѣми фирми, и които артикули донасятъ огромни печалби на тѣзи фирми; желая — казва той — първо, държавата да използва тѣзи печалби и второ, да внесе по-голѣмъ редъ, по-голѣма стабилностъ, по-голѣма социална правда въ експлоатацията на тѣх прѣдприятия“. Нагледъ много хубаво е казано. Въ сжщностъ, обаче, споредъ системата, която той прѣдлага да се въведе, ние ще имаме резултатъ съвсѣмъ противенъ: ние ще срещнемъ пакъ сжщитъ фирми, които сѫ способни да купуватъ и които сѫ способни да се явяватъ на търгъ. И сега пакъ тѣ ще сподѣлятъ печалбитъ съ държавата, даже ще се стремятъ да взематъ по-голѣма частъ за смѣтка на онай, която се пада на държавата. Понеже тѣзи търговци ще пазятъ своитъ печалби и понеже министърътъ на финанситъ е, който ще опрѣдѣли цѣнитъ на артикулитъ при всѣки отдѣленъ случай съ свои комисии, ние ще имаме приблизително такъвъ резултатъ: цѣнитъ ще се увеличаватъ на търговетъ, които ще се произвеждатъ по два пѣти, а на третия пѣтъ ще се уговарятъ условия по доброволно съгласие и тѣ ще се утвърждаватъ. Въ така увеличената цѣна ще има двѣ величини — едната ще вземе министърътъ на финанситъ за фиска, а другата ще взематъ търговцитъ, прѣдприемачитъ, които, вмѣсто да изгубятъ, ще спечелятъ. Единъ ще има, който ще тегли: това ще бжде бай Ганю, който ще тегли, който ще плаща цѣнитъ на прѣдметитъ, необходими за живота му. Въ края на крайщата, при формата, въ която сѫ излѣти тѣзи държавни привилегии, консоматоритъ ще платятъ по сжщия оня начинъ, по който въ свободната игра на конкуренцията плащатъ косвенъ данъкъ въ формата на акцизъ, мито, тютюневъ бандеролъ или въ друга форма. Подробности за това, г-да, азъ ще имамъ възможностъ да развия въ комисията по Министерството на финанситъ и въ бюджетарната комисия, но сега искахъ да посоча само едно — за каква система се касае и каква перспектива може да има едно подобно облагане чрѣзъ държавни привилегии.

Но не е само това, г-да. Азъ ви питамъ: сега ли е врѣмето за регулация чрѣзъ косвени данъци и държавни привилегии на производството, вноса и продажбата на такива артикули?

Т. Петровъ: И когато народътъ е на бойното поле.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Да, именно, азъ питамъ: сега ли е врѣмето, когато народътъ е на бойното поле, и когато тѣзи законопроекти, внесени въ Народното събрание, не могатъ да се третиратъ въ печата, когато напр., нашиятъ вѣстникъ „Народъ“ се опита прѣди 4—5 дена да напечата една статия отъ Янко Сакъжовъ, статия съ огледъ на условията на днешното врѣме, и тя биде зачертана отъ цензурата на безумцитъ, защото не се дава да се пише и да се третиратъ въпроситъ въ областъта на икономическата и финансовата политика на страната? Нѣщо повече, било отъ бързина, или по-право по обичай, тѣзи проекти, единъ-два мѣсеца по-рано, г. финансовиятъ министъръ не изпрати на депутати, на специалисти да ги изучатъ, и тогава, каквото има за корегирание да се корегира, и да се

изтъкнатъ всички недостатъци, да се покажатъ основните грѣшки на тѣзи законопроекти, да се покаже лошата система на това облагане, да се покаже ненавѣрменността и вредността отъ такива законопроекти, да се махнатъ тѣ и да се види, какво може да се направи прѣди всичко съ облагането, за което говорихъ въ началото, а именно съ прогресивния данѣкъ върху приходитѣ, имотитѣ и капиталитѣ. Нищо отъ това не стана. И ние сега, въ нощни засѣдания, въ десетина дена, ще гледаме законопроекти, ще ги изучаваме, ще разискваме по тѣхъ въ своитѣ групи, и ще трѣбва да бързаме да сподѣлимъ възгледи въ Народното събрание. Защото, иначе, г. прѣдседателятъ казва: „Нѣма други записани, прѣкращавамъ дебатитѣ“. И така законопроектитѣ ставатъ закони, а тамъ оня, който е на бойното поле, и тоя, който е тукъ, има да пѣшка, той има само да тегли.

Но не е само това, г-да. И да бѣха допуснали публично третиране на финансовитѣ мѣроприятия на правителството, азъ пакъ щѣхъ да ви питамъ друго нѣщо: кои артикули искатъ да засѣгнатъ? Сольта. Ами че кѣдѣ е тази соль, кой я е внесълъ, кой ще я внесе и кой я произвежда? Спиртъ, газъ, захаръ, сапунъ и пр. и пр. или пѣкъ чай, кафе — ами че тия артикули днесъ за привилегия ли сѣ, за монополъ ли сѣ, за нови акции ли сѣ? Най-напрѣдъ, като ги нѣма никакви или като ги нѣма достатъчно на пазара у насъ, питамъ азъ, кой ще регулира тѣхното производство, доставка и продажба отъ 1 януарий 1917 г. нататѣкъ, за да се получатъ приходи по бюджета за 1917 г.? Нали има Централенъ комитетъ за стопански грижи и за обществена прѣдвидливостъ, на когото законътъ — специаленъ за цѣлѣта — е далъ правото да ги монополизира, въ интереса на държавата, дѣто може за печалба на фиска, а най-главно, за разпрѣделение на населението? На какво основание по околѣнъ пѣтъ ние да изѣняме този законъ за прѣдвидливостъта, въ какво и защо той трѣбвало да се промѣни — азъ искамъ да зная това.

Ще доставятъ соль. Защото е необходима? Кой ще я достави? — Ще трѣбва да я достави Централниятъ комитетъ за прѣдвидливостъта и то по начина, по който е прѣдвидѣлъ законътъ за неговата работа. Спиртъ ще се достави по сѣщия начинъ; захаръ, кафе, газъ, сапунъ и пр. и пр. — все по сѣщия начинъ. Нали производството е монополизирано чрѣзъ милитаризация; нали текстилната, захарната, спиртната, брашнената индустрии монополизираме ние въ интереса на държавата и по силата на закона за стопански грижи и за обществена прѣдвидливостъ? Нали използваме всички машини, инсталации и сурови материи за нея? Нали желаемъ да уредимъ производството въ интереса на армията и на населението днесъ? Прочее, азъ искамъ да зная по какъвъ начинъ дойдохте, тѣкмо въ това врѣме, до идеята за тия монополи, за тия държавни привилегии и до новитѣ косвеи данѣци? Азъ желая да ми каже това самиятъ министъръ на финанситѣ, който казваше: „Ако желая да доставя соль, ще се обърна къмъ правителството на Австро-Унгария или на Германия, или пѣкъ ще вземемъ отъ Ромъния“. Нали ужъ по сѣщия начинъ, чрѣзъ съюзнитѣ правителства, щѣхме да вземемъ и захаръ, и соль, и газъ? Нали щѣхме да купимъ захаръ отъ Чехия, нали щѣхме да докаримъ и отъ други мѣста захаръ и други артикули? Нали това ще направимъ за нашето население? Нали ужъ имаме редъ за разпрѣделение; нали имаме мѣстни комитети; нали имаме органи за прѣдвидливостъ? Каква система се иска сега? Вие желаете да вкарате нѣколко посрѣдници, търговци-спекуланти, които да се явятъ на търговетѣ за държавнитѣ привилегии чрѣзъ 1917 г., които да поставятъ монополни цѣни, както става при всѣко картелиране. Защото, г-да, въ търговетѣ — нагледъ свободна конкуренция — нѣма да има нищо друго, освѣнъ 2, 3, 4, 5 души, които ще образуватъ картелъ, и които първия пѣтъ нѣма да се явятъ, втория пѣтъ тоже нѣма да се явятъ, но третия пѣтъ ще се явятъ и по доброволно съгласие ще уговорятъ условията и ще взематъ прѣдприятията. Така тѣ ще опрѣдѣлятъ цѣнитѣ на прѣдметитѣ, а ние ще плащаме. Това никой не ще може да отрече, защото това е самата практика; това сѣ самитѣ закони. Това е законътъ за общественитѣ прѣдприятия; това е редътъ, по който ставатъ нашитѣ доставки; това е редътъ, по който може да настане пълно безредие въ цѣнитѣ; това е редътъ, по който страда консоматорътъ и го ограбватъ.

Е добръ, г-да, ако вие се справите съ тѣзи закони, които г. министърътъ на финанситѣ е внесълъ, въ които закони — азъ ще призная — има относително администрацията на данѣцитѣ нѣкои хубави постановления, ще видите, че тѣ по своята основа и сѣщностъ не сѣ за приемане; нито

въ мирно врѣме, нито пѣкъ въ особеностъ за днешното врѣме. Тѣ не могатъ да намѣрятъ никакво съчувствие у депутати, които искатъ да се отнесатъ съ пълно внимание къмъ нуждитѣ на днешното врѣме.

Колкото повече г. министърътъ на финанситѣ е увѣрявалъ бюджета и е достигалъ до 452 милиона крѣгло разходъ, а приходъ отъ досегашнитѣ данѣци и други източници най-много 250 милиона, колкото повече той е виждалъ, че дефицитътъ ще бѣде половината отъ размѣра на бюджета — вмѣсто 452 милиона лева, колкото той би трѣбвало да получи, за да покрие разхода, той ще получи въ днешното врѣме около 200 милиона — толкова повече той е прибѣгналъ къмъ новитѣ данѣци. Е добръ, г-да, но Министерскиятъ съвѣтъ се е отнесълъ съ сѣщата тази лѣкота къмъ единъ добъръ законопроектъ на г. финансовия министъръ, съ който той е искалъ да посегне върху печалбитѣ отъ войната, които реализиратъ капиталиститѣ, патентовани и непатентовани търговци и спекуланти, въ днешно врѣме — единъ законъ за печалбитѣ отъ войната отъ 1 септемврий 1915 г. досега и до демобилизацията.

Д-ръ П. Джидровъ: Той не е искалъ сериозно да го внесе.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Ако пѣкъ г. финансовиятъ министъръ искаше да прѣмахне всѣко съмнѣние въ сериозността на намѣрението му, той трѣбваше да настои до край въ Министерския съвѣтъ, и ако не го послушатъ, да напусне министерството, . . .

Отъ дѣсницата: А-а-а!

Д-ръ Н. Сакаровъ: . . . защото въ такъвъ моментъ и съ такъвъ жестъ той ще имъ покаже, че държавитѣ нужди не могатъ да бѣдатъ задоволени другояче, освѣнъ като се посегне и на голѣмитѣ приходи, имоти и капитали, а специално за днесъ и върху печалбитѣ отъ войната. Отъ друга страна, ако Министерскиятъ съвѣтъ, останалитѣ негови членове, сѣ счели това за невъзможно тѣкмо въ днешно врѣме — азъ питамъ, кои сѣ причинитѣ за това?

Г-да! Обърнете се къмъ нашитѣ противници; обърнете се, напр., къмъ Англия. Наистина, Англия е страна на огромни богатства. Азъ не мисля, разумѣва се, че ние ще очакваме онѣзи огромни приходи отъ единъ законъ за данѣка върху печалбитѣ отъ войната, каквито приходи иматъ Англия или Германия; но сѣщеврѣменно азъ считамъ за прѣстъпление отъ страна на Народното събрание, ако то пропусне да настои, щото Министерскиятъ съвѣтъ да внесе законопроекта на г. финансовия министъръ, който да бѣде подобренъ въ Камарата, или пѣкъ ако Народното събрание не подкрѣпи частната инициатива по сѣщия въпросъ, която поемаме ние отъ тази страна (Сочи лѣвицата), социалиститѣ отъ групата на обединенитѣ. Между другото, ние искамъ да проверимъ и сериозността на г. финансовия министъръ по този въпросъ, когато прѣдлагаме такъвъ проектъ: дали той ще ни подаде рѣка за неговото приемане. Г-да! Англия е въвела данѣкъ върху печалбитѣ отъ войната. И какво мислите? — 17% отъ английския бюджетъ за финансовата 1916 г., отъ 1 априлъ 1916 г. до 1 априлъ 1917 г., който бюджетъ оперира съ нѣколко милиарди — около 12¼ милиарда лева — прѣдвидени сѣ да постѣпятъ отъ данѣка върху печалбитѣ отъ войната не по-малко отъ 2 милиарда и 150 милиона франка или 86 милиона английски лири — споредъ даннитѣ на английския „Economist“ отъ 30 септемврий 1916 г. Англия! Ако не ви се харесва Англия, тая велика страна, источникътъ на голѣмото производство, люлката на капитализма, тогава вземете Германия, великата наша съюзница Германия. Германия има сѣщо законъ върху печалбитѣ отъ войната. Тя увеличи съ допълнителна такса данѣка върху приходитѣ. Въ Германия Пруссия стои на чело. Тя освобождава отъ данѣкъ 900 марки приходъ като *existenz minimum*; тя се отличава по двѣ важни социални дѣла: данѣка върху приходитѣ, капиталитѣ и имотитѣ и желѣзнопѣжното дѣло.

Организирано отлично, тѣ сѣ два ресурса на редовния бюджетъ. Държавнитѣ домени трѣбва да бѣдатъ основа на приходитѣ, наредъ съ данѣка върху приходитѣ, имотитѣ и капиталитѣ. Отъ този данѣкъ, който, въпрѣки всичкитѣ му недостатъци, е данѣкъ справедливъ и засѣга сѣзнателно най-правилно социалната структура на страната, получава се туй, което една страна може да даде. Въ Прусия той върви отъ день на день къмъ подобрене — отъ

Микеля до днес — и отъ днес нататък още повече ще се подобряват администрацията и основитѣ му. Но вземете Австро-Унгария — една страна, която гъмжи отъ националности, въ която стопанската култура е различна за всѣка националност; една страна, която не може да се похвалява толкова много съ модерност, било въ своето конституционно управление, било въ своето стопанство; една страна, въ която Долна Австрия и Чехия играятъ добра роль въ стопанско отношение, но и тази стража въведе данъкъ върху печалбитѣ отъ войната и то върху почвата на известна прогресивност: отъ 10% върху печалби 10.000 крони и свършва съ 45% върху печалби до 500.000 крони годишно. Е добръ, г-да, азъ питамъ: та нима въ България ние ще вървимъ само по примѣра на Турция, която, впрочемъ, сжко готви данъкъ върху печалбитѣ отъ войната? Турция! Последната държава въ европейския концертъ по данъчната система, която олицетворява най-лошата система — азиатската система; държавата, която има феодални данъци и най-лошо, най-примитивно стопанско устройство, и тази държава готви данъкъ върху печалбитѣ отъ войната! Само ние, въ България, които сме похарчили вече, както каза г. финансовиятъ министъръ, 1 милиардъ лева за войната, отъ които, може би, половината сж похарчени вътрѣ въ България за реквизиция на инострани стоки, платени нѣколко пѣти надъ цѣната имъ; за доставки на мѣстни продукти, платени сжко 3—5 пѣти надъ цѣната имъ, а разликата за доставки отъ доставчици въ странство — само ние не сме въвели такъвъ данъкъ. Та нима този 1/2 милиардъ не може да се обложи; нима въ него нѣма печалби 100—150 милиона лева; нима държавата не може да вземе отъ тѣзи печалби 40—50 милиона лева? Съ какво право и срѣщу какво трудъ разни спекуланти да взиматъ тѣзи печалби? Съ какво право и съ какъвъ идеалъ тѣзи, които сж освободени отъ войската, да ставатъ богаташи; да прѣхвърлятъ имотитѣ въ София и въ всички голѣми градове отъ ржцѣ на ржцѣ; да поематъ по 2—3 здания въ своитѣ ржцѣ; да ставатъ милионери и архимилионери? Тѣхъ сочатъ по улицитѣ и най-интелигентнитѣ хора. Защо тѣ да не плащатъ на държавата, а да взематъ отъ захарта на войника и на гражданина още 15 или 20 ст., отъ солта му — още 5 или 10 ст., отъ кибрита, отъ газѣта, отъ спирта и пр.? (Ржко-плѣскане отъ лѣвия центъръ и въ крайната лѣвица) Това, г-да, може ли да се търпи? Нима финансовиятъ министъръ не е трѣбвало най-упорито да настои да се прокара поне неговиятъ проектъ, който прѣдвижда данъкъ 25% върху печалбитѣ отъ работитѣ и доставкитѣ, извършени за войската, за държавнитѣ и други учрѣждения, и 20% върху печалбитѣ отъ всички други работи и търговски операции? Ами, г-да, нали прѣдметитѣ, които ние всички сега купуваме, сж увеличени въ цѣна 2—4 пѣти, когато облѣклото, напр., въ Англия е увеличено само съ 50% и това прѣдизвика буря? Какво ще ги посжппявате повече?

Я. Сакжзовъ: Защо се противи правителството на този данъкъ, ние не можемъ да разберемъ. Дали вие сте голѣмитѣ капиталисти, или вашитѣ приятели, които искате да покровителствувате.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Г-да! Азъ имамъ една смѣтка за военнитѣ кредити, които само въ тази война достигатъ до сега на 800 милиона франка и по които всичкитѣ суми сж ангажирани. Смѣтката говори за оформени и платени вече разходи отъ 150 милиона франка тукъ, вътрѣ въ страната. Ако вземете прѣдъ видъ и доставката на други прѣдмети, напр. на чай, лимонена киселина, раници, бризенти, платница, човали, вжжа, бензинъ, подкови и пр., и ако направите смѣтка за печалбата и турите за днешния денъ смѣтната сума отъ 50%, която въ сжщностъ трѣбва да умножите два и три пѣти — вие ще имате вече значителенъ приходъ за държавата.

Д-ръ П. Джидровъ: Кафето, доставено прѣди мобилизацията, по 3 л., сега се продава по 18 л. кгр.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Г-да! Ако даже г. министърътъ на финанситѣ не бѣше внесълъ въ Министерския съветъ такъвъ проектъ; ако той се бѣше отказалъ отъ проектитѣ за държавнитѣ привилегии и косвенитѣ данъци, то пакъ дължността на Камарата е и отъ съображения на социална справедливостъ, и отъ съображения на морала на войската, да създаде законъ за данъкъ върху печалбитѣ отъ войната. Въ всички воюващи държави, г-да: въ Германия, Австрия, Русия, Франция, Англия — споредъ това, което прониква до насъ отъ тѣхния печатъ — тѣзи мотиви сж

играли роль, когато сж създавали данъци върху печалбитѣ отъ войната. Разорението, което настана въ воюващитѣ страни; милиардитѣ, съ които оперира Германия — 47 милиарда дългъ тя направи въ врѣме на войната до сега — милиардитѣ, съ които оперира Англия, и които надминаха дълга на Германия; тѣзи 350 милиарда лева, на колкото се оцѣняватъ до сега разходите на войната отъ дѣйтѣ страни; тѣзи милиарди, които не бѣха познати въ икономическата наука, съ която едва ли нѣкоя икономистъ е знаелъ да оперира, не е знаелъ да ги напише, не имъ е знаелъ броя на нулитѣ; всички тѣзи милиарди накарала икономиститѣ отъ тѣзи страхи да кажатъ: „Дошло е вече врѣмето, когато за разходите по тази война, обявена въ служба на капиталистическитѣ интереси, въ служба на империализма, която прѣмина прѣзъ много идеи за национално обединение и свободи на малки народи, докато стигна къмъ идеитѣ за развитието на капитализма за надмощие въ икономическитѣ състезания — цѣлата, за която се обяви тя — разходите по тази война, казвамъ, да бждатъ покрити не само съ кръвта на народа, тамъ на бойното поле, но и отъ джобовѣтъ на онѣзи, които търгуватъ съ тая кръвъ тукъ на покойно мѣсто. Заради това навсѣкждѣ гласуваха закони за данъкъ върху печалбитѣ отъ войната, увеличиха дакъцитѣ върху приходитѣ и създадоха нови.

Е добръ, ако ние се перчимъ, че сме съюзници на велики държави; ако ние се гордѣмъ, че имаме великата Германия съ насъ — въ какво ние я подражаваме; въ какво отношение ние вървимъ подиръ нея; какво добро отъ нея възприехме; въ каква нейна система или организация ние сме вникнали внимателно и сме я възприели?

В. Коларовъ: Ние творимъ ново.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Ако ние творимъ ново и даваме примѣръ на нея, много лошо ще я научимъ. — Азъ мисля, че е дошло крайното врѣме да се засегнатъ печалбитѣ отъ войната, още отъ мѣсець септемврий 1915 г. България не бива да раздѣля своитѣ граждани на голѣмъ процентъ на фронта, които кръвъ проливатъ, и малъкъ тукъ — търговци-спекуланти, голѣми прѣдприемачи и доставчици, които да използватъ войната. Утрѣ, когато ще видимъ въ гладъ и мизерия нови 80—100 хиляди инвалидни нещастни сѣмейства и сѣмейства на загинали, ще да видимъ и огромнитѣ срѣдства на търговци и прѣдприемачи, защото такава било врѣмето, такава била психологията на момента. Азъ не мисля, че данъкътъ върху печалбитѣ ще покрие дупкитѣ на бюджета, но азъ мисля, че той не бива да закъсѣва — че данъкътъ върху печалбитѣ и реформата за данъка върху приходитѣ на имотитѣ и капиталитѣ не бива да се отлагатъ, че е врѣме, първиятъ поне, часъ по-скоро да бжде въведенъ съ валидностъ отъ началото на мобилизацията.

По едно врѣме се плашеха, какъ щѣли да узнаятъ, каква е била търговията, за да я обложатъ. Г-да! Всички търгове се знаятъ, всичко, що се касае до военнитѣ доставки, е съ договори, а всичко друго, вършено отъ банки и прѣдприятия, може да се узнае, защото въ такива съближни моменти тѣхната тайна не може да спре финансовитѣ власти да узнаятъ, да прослѣдятъ по книгата имъ, кои органи на банкитѣ и на прѣдприятията, кои доставчици сж играли роль и какви спекулации сж вършили, за да посегнатъ на тѣхнитѣ печалби. Колкото се удаде, ще бжде достатъчно. Фактътъ, че ще има укривания, че нѣма да се узнае всичко, по никакъвъ начинъ не ни дезангажира отъ задължението да посегнемъ на онуй, което можемъ да уловимъ. Тѣй щото, всички спѣнки, които могатъ да се явятъ при изпълнението на закона, могатъ да намалятъ приходитѣ, но не да ни лишатъ съвсѣмъ отъ такива приходи. Азъ мисля, прочее, че въ днешно врѣме много добръ се знае, кждѣ сж главнитѣ пера, за да се обложатъ.

Но, г-да, можемъ да приказваме каквото щемъ, все пакъ туй, съ което се занимавахме вчера, въпросътъ за прѣхраната на народа и на армията, днесъ трѣбва да бжде първиятъ въпросъ, едва ли не цѣлата дѣятелностъ на правителството и на Парламента.

Ами че, г-да, вие се явявате съ новитѣ законопроекти, съ усилената данъчна политика за косвено облагане, тъкмо въ разрѣзъ съ всички наши усилия за подоброустройство и гарантирането на прѣхраната на населението и на войската.

Г. Буровъ, г. д-ръ Нейовъ и други господа, отъ името на Централния комитетъ за стопански грижи и обществена прѣдвидливостъ, ни казаха това което можеха да ни кажатъ. Но при все това, въпрѣки всичкитѣ изявления въ Народ-

ното събрание, въпреки всичко онова, което се пише в печата или го чуваме случайно, пак работите вървят по старому, по български, пак властите — военни и граждански — още не са се напълно проникнали една от друга, пак ние виждаме схващания и действия, които пречат на армията и на народа, пак ние се срещаме с спънки, прѣодолими, наред с ония, които наистина са непрѣодолими. И когато се чувства липса на прѣдмети, без които не можем, аз не виждам добра грижа от правителството за снабдяването ни с такива прѣдмети. Г-да! Вземете най-новите свѣдения; вие ще прочетете рапорти от всички началствующи на нашата армия и от други граждански органи, че в градовете и в населените мѣста, които не са театър на войната, а са малко или са доста назад, в болниците, в индустриалните заводи или в другите необходими за военни нужди урѣждения, или за продоволствието на населението, нѣма напр. газ — в Македония почти никѣд — затова има ежедневни оплаквания и искания; дават им газ на рецепти, по нѣколко литри за дълго време и за цѣли заводи! Тук в София, защото има електричество, не се забѣлѣзва толкова тая нужда.

С. Манафовъ: Всичко има!

Д-ръ Н. Сакаровъ: Газ нѣма. Мене пагоните не ме смущават, защото и аз ги нося. Газ може да е имало там, дѣто бѣхте вие, обаче газ в Македония нѣма, в Моравско нѣма, и тук в България нѣма. И ако нѣкой се съмнява, нека отиде при компетентните органи да провери в тѣхните книжа, защото там ще види, може би и от днешна дата, телеграми по тая и подобни въпроси, и тогава ще разбере подробно за всѣкъд, а не само за отделни мѣста.

С. Костурковъ: И по гарите даже нѣма.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Зная, че и по гарите нѣма; заради това и катастрофи стават, между другите и по тѣзи причини.

Искамъ, г-да, да кажа тук и друго нѣщо. Въ Кюстенджа ние открихме: 53—55 милиона литри газ; 133—134 милиона литри бензин; около 15 милиона литри газол; открихме и други масла. Какви са отношенията между нашето правителство и германското; какви са отношенията между нашето правителство и германските военни власти в България; между нашите военни власти и германските — не зная. Знамъ, обаче, единъ резултатъ, че на път — вслѣствие работата на една обща комисия — се намиратъ, наистина, част от тѣзи материяли; забѣлѣжете: слѣд 1 мѣсец от тѣхното вземане, но все пакъ нуждите още не са задоволени. Г. Буровъ, напр., ни докладва въ тайното засѣдание, че има мелници, които не работят по липса на газол; и всѣки единъ членъ от Централния комитетъ ще ни докладва, че в градовете нѣма газ, че в селата е още по-лошо, че камиионите нѣмат бензинъ и пр. Отговарятъ: то ще стане. Разбирамъ, г-да, но германското правителство, германското военно командване тук в България трѣбва да знае, че България е не само равноправна и има право съ съюзниците си да иска да се удовлетвори нуждите на нейния народъ и от общата военна плячка, но че България, която на извѣстни части от фронтовете даде много повече жертви, положи много повече усилия, хвърли много повече труповете на нещастни семейства, траурира десетки хиляди семейства въ вѣтрѣшността, че тая България не може да бѣде третирана като персийска област. (Ръжкоплѣскания отъ лѣвицата и лѣвия центъръ). Тая България е една държава благоустроена, за да разбира, какво прави. Тя са дължи да държатъ смѣтка за това.

(Прѣседателското мѣсто заема прѣседателятъ)

Азъ не бихъ се задоволилъ само съ изявленията, че министрите са настоявали прѣд компетентните органи, поискали са нѣщо по телефона и пр. Не отричамъ, че и тѣ се троятъ поѣкога по тѣзи въпроси. Разбирамъ, че дълги и широки прѣписки се водятъ, но при все това работата не върви. Лошото е на друго мѣсто. То е, че основата на съюзното дѣло нашето правителство се е счело въ услуга на германското, което е една голяма грѣшка, и от която не е невъзможно да пострадаме къдъ края на войната. Не дай, Боже, но... Азъ разбирамъ още като нѣмаме достатъчно желѣзници, нашиятъ прѣвозъ не върви добръ; като нѣмаме двойни линии, и достатъченъ подвиженъ материалъ, треновете не вървятъ добръ; че като

нѣмаме кръстовища по гарите, не е лесно; като нѣмаме газ, не е лесно; като нѣмаме камииони и други транспортни средства — е много трудно — това разбирамъ. Но, г-да, нима на 10 септември м. г. г. министър-прѣзидентътъ, който обявя войната, който влѣз в договоръ, си е въобразявалъ сериозно, че тази война ще трае 2—3 мѣсеца — както той говорѣше, като я наричаше военна парадна разходка — че ще бѣде война само за националното обединение на България, а не за грандиозните, империалистически цѣли на Германия? Има ли нѣкой в България днесъ, който да отрече нашата права мисъл прѣд войната, че войната се обявява от наша страна между другото за националното обединение, но че войната на Балканския полуостровъ си остава война за каузата на централните сили, на Германия, на първо мѣсто — и война за икономическото проникване и за политическото надмощие на Германия въ областите на Персийския и Индийския океани? Може ли, прочее, нѣкой германецъ да отрече това? Азъ, който съмъ възпитаникъ на Германия, на нейната столица, който я адмирамъ, и ние, социалистите, особено, които сме научили оттамъ цѣлата наша теория, ние, които винаги сочимъ добродѣтелите на германския народъ — всички оѣзи велики добродѣтели — оная дисциплина на ума, на труда и на морала, които Германия има — ние ви казваме, че при все това не можемъ да считаме България за равноправна страна съ Германия, не можемъ да мислимъ, че сме нѣкои недоносчета или нѣкакви малолѣтни дѣца прѣдъ ония, а напротивъ, мислимъ, че днесъ, при военната и политическата контелация, Германия безъ насъ не може, защото на политиката ѣ тукъ на Балканския полуостровъ и прѣзъ Мала Азия ние правимъ път и ние сме, които я осигуряваме.

П. Даскаловъ: Така мислятъ всички в България.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Още по-хубаво. Щомъ като мисли и г. Даскаловъ сѣщото, нѣмамъ нищо противъ — приятно ми е. — Нарочно подчертавамъ това, г-да, за да прѣдупрѣди всѣка една мисъл у когото и да било, че ние, които цѣнимъ високо Германия, просто от любовъ къмъ оппозиционното изкуство ви говоримъ това. Не, ние изнасяме даже онова, което, може-би, е неудобно на нѣкои да го изнесатъ. Не бива само да се ръмжи по кюшетата, а трѣбва публично да се каже и на прѣдставителя германски тукъ, и на правителството германско, и на военните тѣхни прѣдставители — какъ се изкупва кръвта на българския народъ, която вече нѣма мѣрка.

Азъ мисля, г-да, че въ духа на нашата армия трѣбва безусловно да се пази равновѣсие. Азъ мисля, че трѣбва да държимъ смѣтка за всички ония средства, които поддържатъ морала на войската, моралъ, който от върмето на Наполеонъ се счита по-важенъ за успѣха, отколкото ролята на оръжието на армията, отколкото всички ония усилия, които ще се направятъ съ открити гърди прѣдъ очите на смъртта. За този моралъ, г-да, трѣбва да държимъ смѣтка. Това е прѣдупрѣждение. Не е полезно само да се прѣструваме, че въ общата тенденция всичко върви къмъ добро и къмъ доволство. Да не си правимъ илюзия, че като скриваме туй, нѣкой ще ни повѣрва. Обърнете се къмъ всички, къмъ най-спокойните натури; обърнете се къмъ най-добритъ патриоти; обърнете се къмъ войниците и офицерите, които най-добре се биятъ на бойното поле — и тѣ всички ще ви кажатъ: когато българскиятъ войникъ трѣбва да се бие и на ножъ, той върви съ открити гърди; за живота си не мисли; за своите не мисли; жертвува се, мре, но когато този войникъ се върне подиръ 4—5 часова или еднодневно сражение, за него нѣма приготвенъ достатъчно хлѣбъ, нѣма вода, нѣма месо, нѣма наврѣме това, съ което войната може да се води, съ което се намаляватъ нейните тежести.

С. Манафовъ: Азъ пъкъ твърдя, че това не е вѣрно. Ние по-добре се хранимъ отъ васъ. Повече месо ядемъ.

Нѣкой отъ лѣвицата: Офицерите ядатъ.

С. Манафовъ: Не офицерите, а редниците. Азъ лично съмъ билъ тамъ съ своите 56 години. Ние казваме това, а не тѣ. И ние имаме право да говоримъ тукъ, и да говоримъ истината.

Нѣкой отъ лѣвия центъръ: Българскиятъ войникъ, редникътъ, не се храни добръ.

С. Манафовъ: И азъ съмъ български войникъ, не съмъ турски.

Прѣдседателъ: (Звъни) Моля Ви се, г-да!

Д-ръ Н. Сакаровъ: Г-да! Азъ не познавамъ новия нашъ колега...

Министъръ Ж. Бакаловъ: Инженеръ Манафовъ. Ще бъде толкова добросъвестенъ, колкото и другитѣ, които говорятъ.

Д-ръ П. Табурновъ: Какво ржкопѣската на това, че германцитѣ не ни даватъ газъ? Много имъ е притрѣбвала нашата газъ!

Прѣдседателъ: Оставете г. Сакаровъ да продължи.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Казвамъ, г-да, азъ не познавамъ новия нашъ колега. Г. г. министритѣ казватъ, че това е инженеръ Манафовъ, който може да говори добросъвестно, както и другитѣ. Г-да! Не мога да мисля противното, особено за човѣкъ, когото не познавамъ, обаче азъ говоря друго, което моля да бъде той внимателенъ да изслуша.

Какво е въ оная рота или взводъ въ онова тилово учрѣждение или техническа частъ, въ която той може би е служилъ досега, азъ нѣма да твърдя, че зная по-добрѣ отъ него, конкретно за тамъ, за да възразявамъ противъ неговитѣ думи. Защото сѣбтамъ, че много роти, полкове и даже дивизии сж се хранили и се хранятъ добрѣ, като се снабдяватъ наврѣме съ необходимото за войната. Но въ комисията финансова и военна, добри сжко така, дошли отъ фронта офицери отъ нашата срѣда, казаха на военния министъръ и на цѣлата комисия това, което азъ говоря. Тогава въ съвѣстно заседание разглеждахме законопроекта за паричното довольствие на военнослужащитѣ, който се прие на 7 ноемврий.

Министъръ Ж. Бакаловъ: Кога? Прѣди шестъ мѣсеци.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Сега, прѣди единъ мѣсець или 20 дни.

Министъръ Ж. Бакаловъ: Тогава бѣше друго.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Сега, на 1 декемврий 1916 г., призовавамъ всички народни прѣдставители да отидатъ въ Главно тилово управление, което храни войската и изобщо я продоволствува съ всичко необходимо, и да четатъ телеграми и писма, не за първа рота отъ еди-кой полкъ, не за втора дружина отъ еди-кой полкъ, не за полкъ еди-кой си отъ еди-кой дивизия, а да четатъ за цѣлата първа и втора армии отъ южния фронтъ, а не малко и за третата, и да видятъ, че началницитѣ на армитѣ, началницитѣ на тиловитѣ управления при тия армии искатъ хлѣбъ и продукти за хората, искатъ овесъ за добитъка, за конѣтъ, искатъ сѣно за добитъка, което значи за артилерията, за обозитѣ и пр., и сѣматъ всѣка отговорностъ отъ себе си, ако добитѣтъ умре или продължава да мре не само отъ студъ, а и отъ гладъ, и ако хората имъ опратъ. Понеже много възразяватъ и отричатъ, г-да, заявявамъ ви, че азъ се числя въ Главно тилово управление, като офицеръ за поржкъ, по-сѣбavamъ го редовно и затова, когато говоря, говоря съ документи, говоря отъ желание да се подобри положението въ интереса на отечеството, а не говоря за да ви прѣдставя тукъ, че еди-кой си командиръ билъ нахранилъ или облякъ ротата си или полка си. Туй, което знамъ, знамъ го, защото го виждамъ съ очитѣ си, но това не значи още, че нашата армия гладува въ букваленъ смисълъ, както мислятъ нѣкои.

Нѣкой отъ дѣсницата: Криятъ хлѣба.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Азъ ще призная, че и туй е вѣрно за нѣкои мѣста, за нѣкои села — криятъ хлѣба. Г-да! Защото гледахъ съ болка на сърдце постоянни триения между властитѣ; защото ставатъ много тъмни нѣща около продоволствието на народа и на армията, азъ по моя лична инициатива поискахъ разрѣшение и Главната квартира ми даде туй право, понеже съмъ отъ запаса на армията, като офицеръ и депутатъ, да отивамъ да наблюдавамъ всичко на мѣстото, въ централното управление на продоволствието. Ходихъ и видѣхъ, г-да, и затова го казвамъ на васъ, казвамъ го на министритѣ, макаръ че тѣ трѣбвало би да го знаятъ отъ много прѣписки. Моето подбуждение е, че трѣбва да се тури редъ въ това хаотично състояние на продоволствието. Азъ нѣма да кажа, че храната, която България има, е въ недоимѣкъ съ 50%. Много по-малъкъ е процентътъ, но, като нѣма износъ, той не е страшенъ. Но азъ нѣма да от-

кажа и онова, което ми се посочи сега отдѣсно, че има кметове, че има околийски началници, че има и други органи, които не съзнаватъ добрѣ дълга си, за да взематъ и срѣщув пари даже храната за държавата. Азъ нѣма да откажа, че както кметовѣтъ при реквизиционитѣ комисии, така и днесъ кметовѣтъ, които сж органи на мѣстнитѣ комитети за стопански грижи и обществена прѣдвидливостъ, на много мѣста сами укриватъ съселанитѣ си и не даватъ храната за армията и за народа. Азъ нѣма да откажа сжщеврѣменно и добрия стрѣмежъ на Централния комитетъ за прѣдвидливостъ да урегулира прѣхраната, доколкото това му е възможно за днешно врѣме. Но, г-да, когато обявявашъ война, а нѣмашъ достатъчно облѣкло и муниции, нѣмашъ организация за прѣхраната или пъкъ имашъ, но не добра и не си взелъ наврѣме мѣрки за уреждането ѝ, тогава, г-да, отговорности има, въпрѣки всичкитѣ усилия, които се полгатъ днесъ.

Нашата група има прѣдставителъ въ Централния комитетъ. Ние пратихме този прѣдставителъ, защото искаме да услужимъ на България. Ние пратихме този прѣдставителъ, за да вложи и той своята енергия тамъ, за да покаже на народното прѣдставителство и на народа, че ние внасяме своитѣ послѣдни усилия, за да му услужимъ — но това не ни отнема правото, не ни освобождава отъ дълга да ви посочимъ всички недѣзи, които оставатъ да сжществуватъ и особено ония прѣчки, които се срѣщатъ въ лицето на властитѣ, на тѣхната двойственостъ и на тѣхната взаимна борба. Въ тайното засѣдание, което имавме наскоро, всички помните, се призна, че ония триения между властитѣ си оставатъ, които ние отъ лѣво и дѣсно посочихме. Ние всички, прочее, знаемъ, че това продължава да сжществуватъ. Е добрѣ — та нѣма съ замѣчаване, нѣма съ укриване само помежду ни, нима като не се казва това, което е, ние ще подобримъ работата? Водете се отъ най-добритѣ желания, но не забравяйте, че разколебането на армията е опасно отъ всички ония жертви, които могатъ да се дадатъ тукъ, въ Парламента или въ дълбокия граждански тилъ. Могатъ да бъдатъ сломенни много амбиции, могатъ да паднатъ министри, могатъ да бъдатъ тѣ опозорени, но трѣбва да се дѣйствува, за да се поддържа духътъ на армията. Защото веднѣжъ вpletени въ това кърваво хоро, ние не желаемъ, ние не искаме да позволимъ България да бъде мачкана отъ чужди, неприятелски кракъ.

Не мислимъ, че българската армия ще напредва тогава, когато не е снабдена съ всичко. Това, което зависи само отъ военната властъ, имаме прѣдъ видъ, и отъ нея го изискваме, но това, което зависи отъ насъ, отъ Народното събрание, отъ министерския кабинетъ, отъ гражданскитѣ власти, и то трѣбва да се изпълни, то не може да се остави.

Затова именно, г-да, засѣгамъ и отношенията между насъ и нашитѣ съюзници. Азъ съмъ съгласенъ, че новиятъ Централенъ комитетъ за стопански грижи и обществена прѣдвидливостъ внесе вече измѣнения въ въпроситѣ за вносъ и износъ. Ние познаваме злото въ това отношение и затова всѣко подобрене ни е приятно. Азъ съмъ съгласенъ, отъ друга страна, че тамъ не се е стигнало до края, до максимума, който е възможно, до това, което трѣбва да стане по запрѣщаване на износа и по регулиране на вноса и износа, защото още недостатъчно бдителни сж много органи на този комитетъ. Признавамъ: желанията му сж много добри; познавамъ хората; оценявамъ труда имъ; не оспорявамъ мажнотитѣ на работата; човѣкъ, който е работилъ практически, знае това; нѣма да искамъ невъможното, но сжщеврѣменно, г-да, трѣбва да кажа, че е необходимо всички усилия да се употребятъ и то отъ всичкитѣ страни, отъ военни и граждански, защото безъ сериозни усилия нищо не може да се постигне. Ето защо засегахъ и въпроса за Кюстенджа; ето защо говоря за газъта и бензина. Казватъ ни: на пътъ сж вече; ние ще имаме 25—30 милиона литри газъ, колкото крѣгло сж нуждни на България. Но нашитѣ съюзници мислятъ повече и по-добрѣ за своитѣ нужди и затова успѣватъ — при нашето невнимание или нашето незнание — да ни се наложатъ. Азъ нѣма да отреча, че наистина, споровѣтъ, макаръ и постепенно, чо все пакъ сж сѣ разрѣшавали. Азъ не мисля, че Германия за полкова и толкова литри газъ и бензинъ ще допусне разривъ въ нашитѣ отношения. Не, това далечъ не мисля. Но страданията, които ние прѣживяваме въ периода, прѣзъ който ще се уреди въпроса, тия страдания терзаятъ всички ни. Напр. отъ солъ и отъ прѣдмети за облѣкло, за които още Централниятъ комитетъ за стопански грижи и за обществена прѣдвидливостъ не е могълъ да се грижи или грижитъ му сж останали безплодни, ще чувствуваме много по-голяма нужда, отколкото досега такава нужда е била по-

чувствувана. Вземете примѣритѣ и съ горивото, съ камениѣтѣ въглища, съ дървения кюмюръ и съ дървата. Четете кореспонденциитѣ на нашитѣ войници; четете писмата на главното командуване до гражданскитѣ органи, и вижте прѣдупрѣждението, което то само и неговитѣ органи отъ фронта правятъ за колебанието въ духа на армията, ако нѣма за населението тия прѣдмети.

Азъ не зная при това дали главното командуване не е обърнало вниманието на правителството върху факта, че новитѣ данѣчни тежести, косвено облагане и монополи, ще се отразятъ злѣ на духа на армията. Азъ не зная, не се ли вие замисляте какъ ще се почувствува отъ нашитѣ войници на фронта съобщението, че отъ солта, отъ захарята, отъ спирта, отъ газта и прочее прѣдмети на неизбѣжната консомация ще се взематъ още толкова и толкова стотинки на килограмъ или на литъръ, когато тѣхнитѣ жени, тѣхнитѣ дѣца и бащи имъ съобщаватъ, че тѣ въобще днесъ сѣ лишени отъ тия продукти и че, когато ги намѣрятъ, ги купуватъ на опромнени цѣни, че даватъ, напр., единъ килограмъ масло за единъ килограмъ пазъ, че даватъ единъ килограмъ масло за единъ килограмъ солъ? Нѣщо повече. Въ нѣкои градове на Сѣверна България, въ които нашитѣ съюзници сега се движатъ, тази търговия става непрѣкъснато. Получава се, напримѣръ, на Плѣвенската гара—имамъ нумерата на вагонитѣ — газъ въ тенекии и съндѣци, приема се и разнася се по селата и се размѣнява съ произведения, до-несени отъ населението, като кокошки, масло, яйца и пр.: срѣщу толкова и толкова килограма газъ взема се еди-какво количество отъ тия произведения. Тая търговия, която трѣбва да бѣде спрѣна отъ мѣстнитѣ комитети на прѣдвидливостта безусловно, още не се спира. Идете на изтокъ, идете на западъ въ Моравско, идете въ Македония и ще видите все сѣщата търговия. Г-да! Вие ще се съгласите, че това внася дезорганизация въ нашата прѣхрана.

Азъ не мисля, че нашитѣ съюзници, тѣхнитѣ толкова и толкова хиляди войници въ нашия воененъ театръ, ще трѣбва да получаватъ храната си отъ своята земя. Нито мисля, че това е възможно, нито мисля, че отъ наша страна ще трѣбва да направятъ такова нѣщо, нито мисля, че нашитѣ съюзници съ удоволствие би се съгласили да водятъ войната тукъ, ако ние нѣма да нахранимъ тѣхнитѣ войници поне съ хлѣбъ и съ картофи. Това разбирамъ. Но трѣбва да се внимава при рѣшаване тоя въпросъ за прѣхраната, сега особено, когато териториитѣ не сѣ разграничени, когато въ Ромѣния още не се знае кой пие и кой плаща, когато всички вие получавате отъ тамъ извѣстия за грабежитѣ и палекитѣ, които се вършатъ. Има градове български, като Свищовъ — и за Русчукъ чухъ, но за него не съмъ сигуренъ, а за Свищовъ зная добръ — отъ които градове прѣди извѣстно врѣме населението бѣше напуснало своитѣ жилища и бѣше отишло малко навънтрѣ, за да се прѣдпази евентуално отъ шрапнелитѣ на неприятеля, и въ които градове е разграбено като въ завоювана страна. Г-да! Това не сѣ отношения на съюзници.

П. Вангеловъ: Не е истина!

Д-ръ Н. Сакаровъ: Това е истина; ако ме прѣдизвикате, ще ви чета имената на пострадали сѣмейства.

П. Вангеловъ: Въ Русе нѣма такова нѣщо.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Въ Свищовъ има. Никога нѣма да ви говоря за такъвъ голѣмъ фактъ, ако не съмъ чулъ този фактъ отъ човѣкъ, имотътъ на който е разграбенъ. Така сѣщо съмъ го чулъ отъ втори, трети и пети човѣкъ, но сигурни хора, а не шантажисти.

Н. Калчевъ: Азъ ида отъ Русчукъ, такова нѣщо нѣма. Излѣгали сѣ Ви.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Разберете, не говоря за Русе, а за Свищовъ.

Н. Калчевъ: Завчера бѣхъ. Кажете имената на пострадалиѣ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Имената на сѣмействата отъ Свищовъ нѣма да кажа, защото г. Радославовъ ги знае, тѣ сѣ на полѣми хора, на добри търговци.

Б. Каракашевъ: Кажете единъ случай отъ Свищовъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Въ Свищовъ има нѣколко случаи и вие трѣбваше да ги знаете, защото имате връзки съ Свищовъ.

Б. Каракашевъ: Азъ знамъ много добръ и говоря позително, че нѣма такива случаи.

Прѣдседателтъ: Г-да! Недѣйте възражава.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Г-да! Азъ намеквамъ на тѣзи работи защото съмъ убѣденъ, че съ това отношенията на нашата страна съ Германия нѣма да се влошатъ. Но има тѣхни органи, които не схващатъ добръ задачитѣ на своята собствена страна; има органи, които въ дѣйността си компрометиратъ дѣлото на своето правителство, макаръ да сѣтѣ германски органи.

Д-ръ П. Табурновъ: Обвинявате съюзницитѣ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Не обвинявамъ съюзницитѣ, но не мога да мисля, като васъ, слѣпешкомъ, че, понеже билъ германецъ, и въ бруталността на войната, той все пакъ билъ светецъ. Това не мога да мисля; това не бива да мисли никой отъ васъ, и особено не бива никой да затваря своитѣ очи прѣдъ фактитѣ. Желателно е и най-малкото и неприятно проявление да бѣде изтъкнато на нашитѣ съюзници, за да дръпнатъ тѣ своеврѣменно ушитѣ на тѣхнитѣ самозабравили се органи. Не казвамъ, че Бетмилъ Холвегъ имъ е казалъ: „Грабете въ Гюргево или въ единъ кой градъ“. Както и нашата военна команда не казва на никой бруталенъ, може би прѣстѣпенъ човѣкъ да граби и безчинствува. Но вие трѣбва да разберете, че ние не можемъ и не бива да мълчимъ и да ругаемъ нашата собствена страна и тогава, когато въ войната фактъ е, че има между нашитѣ съюзници и такива, които се държатъ недобро.

Г-да! Минавамъ на послѣдния въпросъ; той е въпросъ за монополитѣ, който въпросъ г. министърътъ на финанситѣ засѣга въ своето изложение. Той каза, че за по-благоприятно врѣме е приготвилъ законопроектъ за монопола на петрола. Този монополъ ще бѣде истински монополъ съ всичкитѣ му врѣдни послѣдници — частенъ, концесионенъ.

Г-да! Всички онѣзи мотиви, които финансовиятъ министъръ вече изложи тукъ, и тѣзи, които той би ни изложилъ допълнително, не се надѣвамъ да разубѣдятъ никого, че ако има система, къмъ която България не трѣбва да прибѣлва по никакъвъ начинъ, тя е — частниятъ концесионенъ монополъ. Недѣйте, обаче, бърка частния концесионенъ монополъ съ възможността и съ правото на чуждитѣ капитали да се установяватъ за експлоатация на извѣстни производства въ страни, които иматъ нужда отъ тѣхнитѣ капитали; недѣйте, казвамъ, бърка напредѣжа и икономическото развитие на нашата страна, която наистина трѣбва да открие още повече, отколкото това бѣше досега, своитѣ порти за чуждитѣ капитали, съ въпроса за единъ концесионенъ монополъ. Между другото, както държавнитѣ привилегии, така и монополитѣ, сѣ прѣдвѣстници на една много опасна игра съ държавнитѣ интереси. Държавнитѣ привилегии и монополитѣ сѣ прѣдвѣстници за залози, тѣ сѣ най-добритѣ елементи за залагане срѣщу заеми отъ чужди държави. Обръщамъ вниманието ви върху приготвения монополъ за петрола, съ който монополъ финансовиятъ министъръ се надѣва да урегулира продажбата на петрола и съ който той мисли да урегулира цѣната му и да установи норма за цѣна въ градове и села, еднаква по възможностъ, съобразно съ транспортнитѣ срѣдства, разноски и пр., за да нѣмало липса на петролъ и при това да имаме по-евтина стока. По този въпросъ и изобщо по монополитѣ той е въ заблуждение. Това говоря, защото той трѣбва да държи интереситѣ не само на хазната, но и на населението и на общото развитие. По този въпросъ нашата група ще се споре подробно, когато дойде проектътъ. Сега, обаче, съмъ длъженъ да заявя и да подчертая, че ако има система на монопола, която по никакъвъ начинъ ние не трѣбва да приемемъ въ България, тя е частниятъ, концесионенъ монополъ, експлоатиранъ отъ името и за смѣтка на чужди компании, нито пъкъ на наши компании.

С. Дойчиновъ: Още не е прѣдставенъ отъ г. министра на финанситѣ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Вижте печатаното изложение на министра. Тамъ той изрично казва, че го е приготвилъ и ще го внесе въ Народното събрание.

С. Дойчиновъ: Но не се знае въ каква форма.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Знае се. Той призна въ бюджетарната комисия, защото го питаш там публично и защото съм член на проекта. Той знае тая материя много добре и затова не се нуждае от защита въ това отношение. Добър му е известна цялата работа; и какъ става и защо става.

Г-да! Сякоето дружество „Deutsche Petroleum Aktien gesellschaft“ въ Берлин, на което, според договора и законпроекта на финансовия министър, се отстъпва за единъ периодъ отъ 20 години правото да внася, да фабрикува и да продава на едро въ България петролъ — същото това дружество, задъ което стои „Deutsche Bank“ въ Германия и чръзъ нея високи хора въ България, е въ основата на монополния проектъ за петрола въ самата Германия. По този случай пожелавамъ на всички ви да прочетете дебатитъ въ германската комисия на Райхстага по този проектъ, за да видите какво казватъ не само социалиститъ отъ гледището на работническитъ маси, но да видите какъ мислятъ и другитъ буржоазни партии, които сходятъ съ насъ, за чистия концесионенъ монополъ и какъ се борятъ противъ него. У насъ само се поменава, че такъвъ монополъ е на дневенъ редъ въ Германия, че е вънесенъ тукъ и тамъ и като че ли съ това се изчерпва всичко. А борбитъ по това? При това азъ съмъ солидаритъ мнѣнието на много депутати отъ дѣсницата, които сѣ ми изказвали учудването си, че такъвъ проектъ може да се готви. Но при все това, страхувамъ се, че такъвъ единъ проектъ ще бѣде гласуванъ отъ Народното събрание съблишкомъ, както много работи минаватъ. По този начинъ ние бихте дали възможностъ за една напълно експлоатация на богатствата, макаръ не на производството въ случая, а само на вноса и на търговията. Същото е и съ другитъ монополи.

Но, за да свърша, дълженъ съмъ накрая да илюстрирамъ опасноститъ отъ монополитъ, отъ такива концесии, съ една концесия, която вече се счита отдадена.

Прѣзъ миналата сесия на Събраниято изтъкнахъ подробно съображенията, по които нашето правителство не трѣбва да отстъпва минитъ Перникъ и Бобовъ долъ на образуваното, но формално само, национално дружество за експлоатация на мини въ България. Г. министърътъ на финанситъ, при второто мое говорене — първото бѣше на 14 юлий — на 7 августъ, по този въпросъ, даде тържественъ обѣщание, че той ще употреби всички усилия, щото това отдаване да не стане, като че се възползува, първо, отъ всичкитъ отъзиви клаузи въ договора за заема, които му посочихъ и които не сѣ изпълнени отъ консорциума около Disconto Gesellschaft, второ — отъ всичко онова, което и той считалъ, че е въ интереса на България — който интересъ несъмнено трѣбва да се пази на първо мѣсто. Но, г-да, азъ имамъ свѣдѣния, че днесъ, първи декемврий, вече съ формално писмо до дружеството се отдава мината Перникъ. Мотиви много благоприятни: понеже отоклението на София и другитъ градове върви лошо, разбира се, по вина на военнитъ власти въ мината, понеже, най-главно, движението на българскитъ желѣзници било въ рискъ: — затова трѣбвало да се вземе мината отъ дружеството, да стане то фактически господаръ на тази мина и, като я прѣотстъпи то временно на пруското правителство или военно министерство, по този начинъ да осигури България, армията, желѣзницитъ и населението съ вѣглища. Азъ мисля, г-да, че не само министърътъ на финанситъ, но и правителството на г. Радославова, каквито ангажменти то да е поело по отношение нашата политика съ съюзницитъ, каквито ангажменти да е поело прѣдъ съюзницитъ ни по водене на войната, при все това има богатства, които то по никакъвъ начинъ не трѣбва да изпуска изъ своитъ ръцѣ. Нашата група прѣдупрѣждава, че Народното събрание ще трѣбва да направи крачки, възможно най-бързи, за да улесни правителството, или да го застави да не изпълнява само своитъ задължения по договора, по който има неизпълнение на съществени клаузи вече отдавна отъ банкетъ около Disconto Gesellschaft, по реализирането на 500 милиония заемъ. Тукъ, слава Богу, германското правителство не е ангажирано своя авторитетъ по такъвъ начинъ, за да се разклаща съюзътъ.

Ако мината Перникъ не може да задоволи нуждитъ за отопление и за индустрията и не може да изважда повече отъ 2200 или 2300 тона вѣглища дневно; ако, наистина, нашитъ желѣзници не биха могли да извършватъ правилно своята служба по липса на вѣглища, тогава нашитъ съюзници, въ интереса на общата кауза, въ интереса на България, трѣбва да дадатъ инженери, техници, специалисти и материали, които сѣ потрѣбни за експлоатацията, както и да се увеличи ж. п. мрежа до Перникъ, да дадатъ подвиженъ ж. п. материалъ, да дадатъ тѣхнитъ военни органи въ помощъ на нашитъ, които експлоатиратъ сега мината, но при всички

условия мината да си остане на българската държава и нейното богатство да е въ неинитъ ръцѣ. Двѣ диаметрално различни нѣща сѣ, г-да: да отнемеш собствеността или правото за експлоатация на нѣчни врѣмена на мината и да дадешъ услугитъ си за общата кауза въ врѣме на войната. Едно нѣщо е да взематъ нашитъ съюзници експлоатацията на желѣзницитъ, да кажемъ; Нишъ—Скопие къмъ Прищина или къмъ Удово, едно нѣщо е нашитъ съюзници да претендиратъ за извѣстна линия подъ огъня въ театъра на войната, за да помогнатъ, да дадатъ тѣхния умъ, тѣхната култура, тѣхната дисциплина за експлоатацията. Друго нѣщо е да взематъ богатствата ни; да ги даватъ на нѣкакво си национално дружество за експлоатация, което да става господаръ, и да ни постари прѣдъ свършенъ фактъ вече. Да се окажатъ услуги отъ страна на нашитъ съюзници за по-добра експлоатация на мината „Перникъ“, за изпълнението на задачата ѣ въ войната, разбирамъ, но не да се взема това богатство. Когато обсъждаме това, което напоследѣкъ се върши, намираме, че е тѣй опасно за България, щото нашата група, независимо отъ това, което сега се говори, счете за необходимо да депозира по този въпросъ питане, което е вече прѣдъ бюрото, защото искаме отговоръ отъ министъръ-президента и министра на финанситъ, а най-главно искаме да се взематъ мѣрки, за да се прѣдпазимъ. Недѣйте, прочее, смѣсва единъ въпросъ съ други. Г-да! Да не гледате леко на тѣзи нѣща, защото има бѣдаше, когато ние ще останемъ сами да вършимъ нашитъ работи, когато ние сами ще си водимъ нашата политика, когато война нѣма да има, и когато желѣзницитъ на България трѣбва да бѣдатъ гарантирани съ каменни вѣглища; затова експлоатацията на мината „Перникъ“ трѣбва да бѣде гарантирана, тази експлоатация е необходима за насъ. Нѣщо повече. Всички отъзиви спънки, които сега съществуватъ за мината „Перникъ“, ще трѣбва да бѣдатъ прѣмахнати, и сетитъ, ще трѣбва да се работи съ повече капиталъ и съ по-добра инсталация, защото богатството е милиарди и тѣзи милиарди сѣ цѣни за България, за българския бюджетъ и за българското стопанство.

Прочее, г-да, да се не гледа на тѣзи работи така леко. Монополитъ, които г. министърътъ на финанситъ вече ни прѣдложи въ форма на държавни привилегии, въ тази именно илюстрация, както ни ги развихъ, особено тѣкъ монополътъ на петрола, като частна концесия, и още повече въпросътъ за мината „Перникъ“, който сега е актуаленъ — трѣбва сериозно да замислятъ всички насъ и правителството трѣбва вземе мѣрки да не допуска подобна експлоатация съ държавнитъ богатства. То трѣбва да пази интереситъ на България въ такъвъ въпросъ; правителството трѣбва да държи достойно за мѣстото на България, което отговаря на жертвитъ, дадени отъ българския народъ въ войната. Нека не бѣдемъ изненадани, както става сега долу на югъ съ въпроса за Битоля; г. министъръ-прѣдседателъ, онзи день ни утѣши, че отъ военно гледище това не било голѣма работа, нѣмало се страхъ за бѣдашитъ операции на България — дано това да е така; всички ние желаемъ успѣха на България въ всички акции, но правителството е длъжно да пази територията на България и прѣдъ нашитъ съюзници. Последнитъ трѣбва да виждатъ въ лицето на нашето правителство органъ, който пази тѣй добъръ интереситъ на държавата, както германското пази германскитъ интереси. Ако България би вършила това, ние поне нѣма да се удавимъ и ще можемъ по-леко да изплуваме отъ този катаклизъмъ. Въ противенъ случай, г-да, независимо отъ тѣзи жертви, които сме дали, независимо отъ това, че цѣлятъ народъ е вече въ трауръ, че ние просто не виждаме добъръ день — утрѣ, когато настѣпи мирътъ, не схващамъ какъ ще се реставриратъ силитъ на България. Независимо отъ всичко друго, има една опасностъ, която трѣбва всѣки да види отъ писаното и отъ рѣчитъ на нашитъ съюзници и отъ тѣхнитъ министри въ тѣхнитъ парламенти. Тая опасностъ налага на насъ, които сме тукъ на пѣтя на германската политика, да се пазимъ отъ отнемането на наши права на независимостъ. (Ржкопѣскания отъ лѣвицата и центъра)

П. Даскаловъ: Въображаема опасностъ.

Прѣдседателъ: Има думата г. министъръ-прѣдседателъ.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославова: Азъ заварихъ края отъ рѣчта на г. Сакарова, и останахъ много удивенъ, защото азъ познавахъ въ него единъ добъръ българинъ, който не е така песимистъ, както сѣ други, отъ други срѣди и партии.

Какво е говорил по-напредъ, ще видя послѣ, но зачухъ да говори за гладъ, който съществувалъ на фронта. Не знай какви рапорти има г. Сакаровъ, но не вѣрвамъ да не е разбралъ онова, което азъ говорихъ вчера — ако е билъ тукъ — че не трѣбва винаги да се дава особено внимание на известни рапорти, когато се касае да се осъди една система за прѣхраната и да се прѣпорѣча друга една система, противъ която бѣше, мисля, най-много г. Сакаровъ. Азъ бихъ желалъ даже вчера туй да се посочеше отъ комитета, и заради туй настояхъ да се даде думата на комитета. Но послѣдниятъ не заяви категорически тукъ съществува ли нѣкъдъ гладъ, било на фронта или въ тила. И ако съществува, азъ бихъ направилъ едно прѣдложение, да изберемъ една комисия отъ народни прѣдставители, която специално да се грижи да надзирава събирането на тази храна отъ нашия Централенъ комитетъ и прѣправането ѝ въ брашно на фронта. То е главното. Но ние не дойдохме до едно заключение затуй, вѣроятно, ще имаме още едно заседание съ комитета, за да ни даде даннитѣ. И азъ бихъ желалъ тѣзи данни да ни ги даде така, както съ, и заради туй, желателно е да бѣде това при закрити врата, не публично, защото има нѣща, които комитетътъ можеше да каже по-ясно, за да не влизаме въ заблуждения тѣ, както е влѣзълъ г. Сакаровъ отъ нѣкакви си доклади, които той самъ е челъ. Вѣрвамъ, знай, че той чете тѣзи работи, интересува се, ходи, събира материали, но бихъ го молилъ да бѣде малко по-остороженъ, когато ги чете, защото въ сѣщностъ гладъ на фронта не съществува, и за честъ, казвамъ, на България и на комитета, който ние сме избрали. Има известни работи, които не пристигатъ наврѣме на фронта, но за това не е виновенъ нито народътъ, който дава, нито Народното събрание, нито комитетътъ. Тукъ, г-да, има друга една причина. Тя не е кой знае каква, ние можемъ да поправимъ това нѣщо. Но да гледаме така черно на работата и да казваме въ Народното събрание, че на фронта гладуватъ и умиратъ отъ гладъ, е срамъ за насъ, защото не е вѣрно. Тукъ виждамъ единъ воененъ, който иде не знамъ отъ кой фронтъ, и той може би да знае нѣкои подробности.

С. Манафовъ: Отъ 28 ноември, отъ 3 дена съмъ тукъ и ви казвамъ, че на фронта гладъ нѣма, а гладъ намѣрихъ въ София.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Не трѣбва да гледаме така на работата.

Тази бѣлѣжка счетовъ за нужно да направя, защото може да се разтълкува въ обществото много злѣ, а това нѣма да бѣде полезно и за насъ и за военното дѣло. Желателно е да има всичко на фронта и своеобразно да го има. Ако нѣкое отдѣление — азъ не знай тия работи, защото не съмъ нито офицеръ, нито съмъ служилъ дори въ редоветъ на войската . . .

Т. Лукановъ: Много жалко!

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Много жалко, но фактъ, защото, когато се освободи България, азъ бѣхъ вече чиновникъ. Азъ имахъ честта да бѣда членъ въ първата наборна комисия.

А. Христовъ: И себе си не взехте.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Други съ дезертиритъ, но на думата си. Може би когато едно отдѣление се намѣри на известно мѣсто, на известна позиция, гдѣто става сражение, тамъ не може да се мисли за топлата чорба, защото прѣди всичко има друга чорба. Тукъ може да има нѣщо недостатъчно. Но, изобщо, може да се каже, че прижитѣ, които се полагатъ отъ Народното събрание, отъ правителството, отъ комитета, отъ всички, за да се прѣхрани войската, съ прижи, които съ достатъчни, грижи, които могатъ да се посочатъ като добри, радикални. Азъ вѣрвамъ, че за въ бѣдаще комитетътъ, както казахъ и вчера, ще бѣде още повече улесненъ, защото една голѣма частъ отъ храна намѣрихме въ Добруджа. Г. Сакаровъ, ми се чини, че спомена нѣщо за това. „Има храни, ама съ останали въ Добруджа“. Не е вѣрно това. Отъ тая храна ние вземаме за нашата армия.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Не съмъ казалъ за хранитѣ.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Храната, която е въ българска Добруджа, е изключително наша — и всичко, което е намѣрено тамъ въ складоветъ, е наше.

Т. Лукановъ: То не е българско.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: И днесъ засѣдава една конференция въ София, за да раздѣли газта, бензина, да раздѣли минералнитѣ масла и тр., каквото има. Г. г. народни прѣдставители! Не прѣсѣждайте така изведенъжъ за нѣща, които не знаемъ, които не съ наша специалностъ. Има тѣжки масла, които за София не струватъ нищо, но които за онѣзи, що иматъ подводници, аероплани и целелини, съ необходими и нужди. Ние ще се откажемъ отъ такъвъ луксъ. Таъзъ има вече достатъчно, отъ нея имаме вече на Софийската гара нѣколко цистерни.

С. Момчевъ: Да не събъркатъ пакъ. (Глъчка)

Прѣдседателътъ: (Звъни). Моля, пазете тишина, г-да.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Ако искате да говорите несериозно, то е другъ въпросъ; азъ говоря сериозно, за сериозни хора. Ако вие искате да говорите само приказки, че газта не знамъ кѣдъ е отишла, то е ваша работа. Азъ заявявамъ отъ страна на правителството, че всички тѣзи артикули, които липсватъ въ България, вече ги имаме; въпросътъ е само за трѣноса. И вчера говорихъ какво можемъ по-напредъ да прѣнесемъ и донесемъ съ една линия; и вчера казахъ, слава Богу, че Дунавътъ се отвори и чрѣзъ него ще можемъ да се улеснимъ. Ето дори срѣщу Никополъ, въ Турну—Мугурели, има нѣколко шлепа.

П. Чорбаджиевъ: Три шлепа английски кюмюръ има.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Въ туй отношение сегашниятъ Централенъ комитетъ за стопански грижи и обществена прѣвидливостъ е по-щастливъ отъ минатия; ние ще го помолимъ да се погрижи за трѣноса, както може, да не чака само на желѣзницитѣ, но да гледа и по другъ начинъ да прѣнася, да не чака само отъ военнитѣ и правителството, ами и той да има грижата да направи това, което е възможно, за да се разнесатъ и разпрѣснатъ артикулитѣ тамъ, кѣдѣто е нужно, защото при всичко, че имаме достатъчно солъ отъ Германия и Австрия, азъ и днесъ получихъ оплаквания отъ известни мѣста, че нито зеле могатъ да си турятъ, нито сирене да направятъ, защото нѣматъ солъ!

А. Христовъ: Това е навредъ.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Това е вече съвсѣмъ другъ въпросъ.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: То е важното.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: То не зависи вече толкозъ отъ насъ, . . .

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Зависи, защото желѣзницитѣ съ въ ваши рѣце.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: . . . колкото зависи отъ други хора.

Г. г. народни прѣдставители! Добръ казва г. Сакаровъ, че трѣбва да пазимъ България, че трѣбва да пазимъ интереситѣ на България не само за сега, но и за въ бѣдаще, и че трѣбва да избѣгваме отъ такива задължения, които ще ни докаратъ разности. Това е много хубаво, азъ съмъ съгласенъ съ него, и азъ ако бѣхъ тамъ (Сочи лѣвицата) щѣхъ да говоря същото, само че щѣхъ да послушамъ надлежния министъръ, да видя какво ще ми каже. Може ли България да се откаже отъ своитѣ международни задължения? Има държави, които се отказватъ. Напр., Турция анулира капитулациитѣ и всички стари договори и конвенции, сключени въ Берлинъ, Парижъ, Лондонъ и т. н. Кажете ми, ние можемъ ли да направимъ това? Не можемъ, защото нашето положение е друго и защото ние такива задължения нѣмаме. Ако имаме едно задължение по законъ за заема, за тѣзи толкова милиардни мини.

И. Януловъ: Питайте министъръ Жечо Бакаловъ колко струватъ.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Дап, Боже, да струватъ. Може нѣкой инженеръ да е правилъ сметка за милиарди. Асѣ ние се милиарди сънуваме, а

и́маме пари за текущите нужди. Каква полза сме имали от тези минути, вие знаете. (Възражение от крайната лъвица).

А. Лячевъ: Браво!

П. Даскаловъ: Нима защо да викашъ bravo, защото ти си приживната, съ своето бакалско финансово разбиране, София да нима въглища.

Председателъ: (Звъни). Моля, г-да, не прѣкъсвайте.

Министъръ-председателъ д-ръ В. Радославовъ: Г. г. народни прѣдставители! Добръ е да нима задължения и дано за въ бъдеще българската държава да не поема никакви задължения. Ако може безъ задължения, безъ международни връзки да се кара, само така да съществуваме като една държава силна, самостоятелна, китайска, то е друго. Дано може това да стане, но не вѣрвамъ, че може, защото тъй сж обстоятелствата, тъй е положението, цото всѣка една държава има нужда отъ друга. И всички държави, и тѣ иматъ конвенции, и тѣ иматъ договори, и тѣ иматъ задължения, и тѣ иматъ коловиялни интереси и пр. пр., много по-много, много по-сложни, откогато има една малка държава, каквато е България. Слава Богу, досега не сме продали България и вѣрвамъ, че нѣма да я продадемъ, защото нашата политика е да бжде България независима, свободна, да бжде обединена. (Ръкоплъскане отъ дѣсницата и дѣсния центъръ) Това е нашата програма.

Викате противъ нашите съюзници. По-ясно поставете въпроса, че сте противъ този съюзъ; поставете го както трѣбва, а не дѣйте ми говори за случаи не какви въ Свищовъ, Русчукъ или други мѣста. Нищо не е вѣрно. Азъ зная за Свищовъ, отъ една телеграма, че двама-трима пияни войници една нощъ сж нападнали единъ дюкякъ да го обертатъ, но сж били хванати и прѣдадени на съдъ отъ самите военни началници.

А. Коновъ: Значи, има — не дѣйте казва, че нѣма.

Министъръ-председателъ д-ръ В. Радославовъ: Това, обаче, не значи, че нашите съюзници сж дошли тукъ, за да поставятъ съ насъ така, както съ нѣкоя васална държава, защото азъ не вѣрвамъ даже и англичаните въ Египетъ да поставятъ тъй, както мисли г. Сахаровъ, макаръ Египетъ да е васаленъ; азъ не вѣрвамъ английски войски тамъ да тръгнатъ да обиратъ, да убиватъ, да правятъ произволи. Азъ не допускамъ даже и въ васална страна да става това, което ни посочватъ сега, когато е война и когато може да се случи нѣщо. Азъ знамъ въ руската война извѣстни лица, които обожаваха русите, и слѣдъ като ядоха камшика, отказаха се отъ тази любовъ къмъ Русия. Защо? Защото нѣкой казакъ или нѣкой войникъ, напилъ се, орѣща те на улицата, удря ти единъ камшикъ и иди се разправяй. Това не значи, че съюзниците сж лоши, че иматъ една система тукъ да терзаятъ, да обиратъ, да убиватъ, въобще да правятъ произволи.

А. Коновъ: Това не е казано, бе джанъмъ.

Министъръ-председателъ д-ръ В. Радославовъ: Ако искате да хвърляте само калъ върху извѣстни държави, които за насъ и съ насъ се биятъ, то е друго. Може социалистите да не желаятъ велика България, . . .

И. Януловъ: Не желаятъ да се залага.

Министъръ-председателъ д-ръ В. Радославовъ: . . . може да не желаятъ обединена България, но ние нѣма да питаме социалистите, както и не сме ги питали, а ще вървимъ напредъ.

Отъ дѣсницата и дѣсния центъръ: Браво! (Ръкоплъскане. Възражение отъ крайната лъвица)

И. Януловъ: Въпросътъ е за мината „Перникъ“, а не за обединението на България.

Председателъ: (Звъни)

Министъръ-председателъ д-ръ В. Радославовъ: Г. г. народни прѣдставители! Казватъ ни, че сме сключили съюзъ за освобождението на Македония, и то съюзъ краткосроченъ — за 2—3 мѣсеца. Но не е само това, всички български снове и дѣца се биятъ не само на югъ, но и на сѣверъ.

А. Коновъ: Социалистите не сж ли български снове, г. министъръ-председателю?

Министъръ-председателъ д-ръ В. Радославовъ: Всички се биемъ, обаче не можемъ още да кажемъ: свършихме работата, и че като влѣзохме въ Битоля, вече сме готови, защото не тъй говорятъ нашите противници, и тѣ, които цомъ намѣриха малко слабо, занежа Битоля. Така леко не можемъ ние да поставяме, а трѣбва да вземемъ сериозни мѣрки до край, защото сж много враговете ни, и не ни щадятъ, както мислятъ ония, (Сочи лъвицата и крайната лъвица) че може да завъртятъ нѣщо.

Нѣкой отъ крайната лъвица: Никой не казва това.

Министъръ-председателъ д-ръ В. Радославовъ: Казва ни се: „За 3—4 мѣсеца сме били сключили договоръ съ съюзниците.“ Азъ не знамъ такъв договоръ да е сключенъ и не зная, въобще, ставало ли е дума, че имаме другъ договоръ, отъ оня да отнемемъ Македония отъ сърбите, които бѣха се произволно настанали въ нея. Но разбира се, че въ войната за освобождението на Македония трѣбваше да се свържемъ съ силни съюзници. Питамъ: България кога други пътъ е разполагала съ толкова артилерия и друго?

А. Коновъ: Не унижавайте България, г. министре. Пазете се добръ. Значи, всичко сме получили отъ другите, а ние нищо не сме направили.

Председателъ: (Звъни)

Министъръ-председателъ д-ръ В. Радославовъ: Азъ отъ Коновъ умъ не ща. Азъ добръ знамъ какво говоря.

К. Сидеровъ: (Възразява нѣщо)

Председателъ: (Звъни) Моля, г-да, ако не желаете да слушате, изгѣзте навънъ.

Министъръ-председателъ д-ръ В. Радославовъ: Това, което имаше да възразявамъ, азъ го казахъ. Азъ бѣхъ длъженъ да дамъ тези възражения и обяснения, за да не би да се всѣ заблуждение, защото има хора, които не изпитватъ всичко, които не влизатъ въ вътрѣшността на самата работа, защото има и такива, които гледатъ повърхностно и които сж заблудени асж по природа, тѣхъ не можемъ да ги убѣдимъ, дори ако бихме говорили до утрѣ. (Ръкоплъскане отъ дѣсницата и дѣсния центъръ)

Председателъ: Г. Александъръ Радоловъ тукъ ли е? Има думата.

Обаждатъ се: Нѣма го.

Председателъ: Има думата г. Гурко Серафимовъ.

Г. Серафимовъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Случи се, наистина, наскоро пакъ тукъ да дойда и, макаръ още да не съмъ заклеть, ще ви моля да ми позволите да кажа нѣколко думи, като ви дамъ обѣщание, че се сѣбтамъ за заклеть, макаръ и да не съмъ. (Веселостъ)

Председателъ: Моля, г-да, тишина. Имайте търпѣние да изслушвате другарите си.

Г. Серафимовъ: Г. г. народни прѣдставители! За прѣвъ пътъ сега ми се падна случай да кажа нѣщо чо общата политика, вътрѣшна и външна. Ще си позволя на прѣсти да се понадегна къмъ тази недосегаема за насъ, просто-смъртливѣ, сфера, на ако е даже много висока, г-да, на стълба ще се кача, за да възразя на нѣкоя господа, които иматъ смѣлостъта днесъ, въ тези сублимни моменти, да изказватъ съмнѣния и да говорятъ противъ прѣзидентството — не, и противъ съюзниците.

Д-ръ П. Джидровъ: Само да не паднешъ отъ стълбата.

Г. Серафимовъ: Ако падна отъ стълбата, другаря Джидровъ е много добръ мой приятелъ, ще ме подкрѣпи.

Д-ръ П. Джидровъ: Азъ желая да не паднешъ отъ стълбата. Ако искашъ, да дойда да ти помогна.

Г. Серафимовъ: Прѣди да дойда тукъ, г-да, азъ допускахъ, наистина, че може съ резерва да се приематъ и да

се оцѣняватъ дѣлата на правителството; азъ допускахъ, наистина, че може съ умѣреностъ да се радваме на успѣхитѣ на правителството; азъ допускахъ, наистина, че може да се съмняваме даже въ крайния резултатъ но никога не допускахъ, че отсега ще почнемъ въ черно да обрисовваме нашето положение. Е добръ, вие обвинявате правителството, даже се чу възгласъ: „Понеже е г. Тончевъ, и стана това, нека научиме“. Но вие обвинявате и съюзниците. Е добръ, г-да, и азъ ще почна да обвинявамъ, и не вастъ, а ще обвинявамъ и азъ правителството.

Наистина, виновно е правителството.

Д-ръ П. Джидровъ: Защо?

Г. Серафимовъ: Наистина, виновно е то. На 8 юлий 1913 г., когато България бѣше останала само съ Софийския окръгъ, когато неприятелътъ бѣше я оградилъ отъ петъ страни, на 8 юлий, когато сѣшитѣ тѣзи министри, при друго болшинство, даже отъ тѣхни противници, поеха властта, на 8 юлий въ тѣхнитѣ очи се вгледваха като въ послѣдни хирурзи на умираща България, тѣхнитѣ противници се надѣваха и имъ рѣкоплѣскаха и меншество, и болшинство, и гледаха на тѣхъ, чакъка спасение отъ тѣхъ; на 8 юлий бѣше черно положението, а днесъ не е такова — това е вината на Радославова. Тогава нашитѣ противници бѣха до Враждебна, ромънскитѣ наперчени офицери влизаха въ София, а днесъ нашитѣ войски сѣ близо до Букурещъ — туй е вината на г. Радославовъ. Или туй вие забравихте, или забравихте, когато бѣше кризата, когато около кафене България се разхождаха всички; и вие, и ние, и тѣ, и молѣха г. Малинова, г. Ляпчева: „Направете нѣщо“. — „Кѣсно е вече“. Е добръ, тѣ се съгласиха, въпрѣки че българскиятъ гласъ не можеше да се чуе отъ никого, въпрѣки че България бѣше отстранена и изолирана, тѣ се рѣшиха, дойдоха и го направиха — туй е вината на г. Радославова. Прѣди три години Дунавъ Марица и Вардаръ бѣха наводнени отъ сълзитѣ на онеправдания българинъ; днесъ по Дунавъ и Вардаръ, макаръ и окръжавени, се чува пѣсенъта на свободата, на свободата на българина — туй е вината на г. Радославовъ. Е добръ, г-да, ако туй е вината на г. Радославовъ, нека го приковемъ на позорния стълбъ, че тѣ успѣха въ три години отъ една мъничка България, отъ едно царство на Кракра, да го направятъ въ една голѣма България и да ви прѣдложатъ единъ бюджетъ съ милиарди.

Г. г. народни прѣдставители! Политиката, обаче, на днешния кабинетъ, въроятно и сигурно щѣше да бѣде съвсѣмъ безрезультатна, ако тя нѣмаше за помощници, за главенъ актьоръ българския войникъ, българската армия. И като се говорѣше отъ опозицията, не видѣхъ радостно лице, не видѣхъ да се каже дума за благодарностъ за тѣзи войници — не чухъ такова нѣщо. Е добръ, позволете ми, г-да, на менъ да кажа нѣщичко за помощниците на днешния кабинетъ, за българския войникъ, за който войникъ г. Сакаровъ толкова плаче, че билъ гладенъ. Но ако той бѣше гладенъ, чудеса нѣмаше да върши.

Въ нашитѣ списания, дѣтски и ючешески, въ нашитѣ голѣми даже сериозни литературни списания срѣщаха се прѣди години много случаи на себеотрицание на голѣма храбростъ, но сѣ ги заимствувахме отъ чуждитѣ народи, отъ другадѣ; а днесъ ние нѣма да имаме нужда отъ туй заимствуване; ние ще цитираме такива случаи на себеотрицание на българина, на българския войникъ, въобще на българина. Ще злоупотрѣбѣя съ вашето внимание и търпѣние, г-да, и ще ви кажа за единъ-два случая, не като най-важни, но като случаи, които показватъ какъвъ е билъ духътъ на българина въ врѣме на боя. Единъ отъ южнобългарскитѣ полкове при започването на войната започна отъ Китка и 17 дена продължаваше редовно битка слѣдъ битка и като Крали-Марко прѣскачаше отъ върхъ на върхъ въ неприятелска вече страна; 17 дена този полкъ отъ старопланински вървѣ и се би и на 17-ия день, вмѣсто да му дадатъ почивка, получаваша заповѣдъ, че трѣбва да върви съ усиленъ ходъ, за да достигне мѣстото, кждѣто трѣбва да се помогне на една друга дивизия, поставена въ много лошо положение. 17 дена постоянни боеве и пакъ день слѣдъ день усиленъ ходъ! Най-после на втория, т. е. на 19 день този полкъ е билъ вече въ невъзможностъ да върви, нѣмалъ е вече мускулна издръжливостъ, паднали сѣ всичкитѣ войници изморени, изтощени, и тѣ не настѣпватъ, нито крачка повече не могатъ да направятъ. Полковиятъ командиръ гледа въ войницитѣ си и се чуди какво да прави. Не може, а тѣхъ трѣбва слѣдъ два дена да стигне, за да спаси положението на друга една частъ. Най-послѣ чуите какъвъ е билъ умътъ на тѣзи наши военнопочатници: измислюватъ

най-хубавото сръдство — да кажатъ на войницитѣ истината, да кажатъ, защо тѣ трѣбва да бързатъ, да кажатъ, ако не бързатъ, положението на първата дивизия ще бѣде много лошо, да кажатъ, че ако не вървятъ, може-би ще се компрометира цѣлата акция. И казватъ тѣ самата истина на старопланинцитѣ; чуватъ се гласове: „Какво? Е добръ, тѣй ни кажете, да вървимъ тогава“. И ставатъ уморени, изтощени войницитѣ съ духъ, съ желание да помогнатъ на дѣлото, въпрѣки всичката си умора.

А. Кундалевъ: Именно, г. Сакаровъ за този войникъ иска повече хлѣбъ.

Г. Серафимовъ: Туй казвамъ, за да подчертая, че не е само мускулната издръжливостъ на българина, която побѣждава и която побѣди, но че има духъ, български духъ, патриотически духъ, има съзнание, има обичъ къмъ отечеството, обичъ безгранична, обичъ, която не може да се сравни съ никаква интернационална идея.

Г-да! По-рано много внимателно слушахъ г. Сакарова, защото обичамъ да го слушамъ. Той е единъ отъ най-добритѣ, споредъ мене, оратори на лѣвницата и отначало го слушахъ и много ми се харесваше. Но когато слѣзе въ сферата на обикновеното опозиционерствуване, е добръ, простете, но на менъ не ми се вече хареса. Да се казва тукъ отъ трибуната, че германскитѣ войници грабѣли въ България, именно туй не ми се хареса; да се казва, че единъ, двама или трима пияни войници направили нѣщо, че това е страшно, че туй е опасно, правителство, г. Радославовъ, г. Тончевъ, запазете правата си, защото Германия иде тукъ да ви покори, да ви направи колония — туй не ми се харесва, а това казваше г. Благоевъ. Ами вие станехте, г-да, по-толѣми патриоти отъ тѣхъ, ами вие ги карате да се пазятъ отъ съюзницитѣ си! (Глъчка въ крайната лѣвица) Г. Сакаровъ каза слѣдния изразъ: „Сега, сега, днесъ, на 1 декемврий, призовавамъ всѣки да дойде еди-кждѣ си и да му се каже, че българската войска стои гладна“. Не е така, г. Сакаровъ. Сега, днесъ, призовавамъ всѣки български войникъ да дойде тукъ и да види, че когато той чакъ облекчение, когато се надѣва въ успѣхитѣ на дѣлото, на съюзническото и на българското дѣло, тукъ се говорятъ и се казватъ такива жестоки обвинения сръщу правителството.

Д-ръ П. Джидровъ: Какво обвинение, бе джанамъ, сръщу войника?

Г. Серафимовъ: Г. г. народни прѣдставители! Другъ единъ интересенъ случай ще ви разправя, защото сѣ думи на наши противници, сѣ думи на англичанинъ. Единъ англичанинъ разправя въ писмото си до своята Дарлингъ Елса, между другото, слѣдното: „Тукъ, на фронта, видѣхме истинското положение на българитѣ. Тѣ не сѣ били такива, за каквито ги имаме“, и между другото, като разправя какви сѣ българитѣ, казва: „Уловихме единъ плѣнникъ българинъ и искахме да го разпитаемъ, какво е разположението на българскитѣ войски. Този плѣнникъ нищо не ни каза, защото не ще да каже“. И най-послѣ този офицеръ казва: „Извадихъ азъ една шепа английски жѣлтици и му казахъ: това ще ти дамъ, ако кажешъ, какво е разположението на българскитѣ войски. Почервеняха, пише той, очитѣ на българина, погледна ме и ми каза: „Утрѣ ще ви кажа.“

Д. Тенець: Това казарма ли е, г. прѣдседателю?

Г. Серафимовъ: „И оставихме го ние затворенъ прѣзъ нощта, като му турнахме и часовая, и сутринъта бързахме, като бѣхме любопитни да узнаемъ какво е положението на българскитѣ войски; отиваме да видимъ тамъ, кждѣто бѣше затворенъ, и какво бѣше? Нашиятъ часовой убити и съблеченъ, българскиятъ войникъ избѣгалъ и на единъ листъ съ кюмюръ написано на чисто френски езикъ: „Моятъ ротенъ ми заповѣда да уловя единъ плѣнникъ и да го закриамъ при него, и азъ отивамъ облеченъ въ английски дрехи. Азъ ще разкажа на моето началство разположението не на нашитѣ, а на вашитѣ войски, и не сръщу английско злато, но сръщу кръстъ за храбростъ.“

С. Златевъ: Значи, той отъ васъ е билъ по-добъръ патриотъ.

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателъ д-ръ И. Момчиловъ)

Г. Серафимовъ: Г. г. народни прѣдставители! Туй като го казвамъ, искамъ да подчертая, че българинътъ, истинскиятъ българинъ, не се подкупва, и че ако е имало случаи, или ако, не дай, Боже, се явятъ, такива, нека разгледаме съ лупа произхода на такива българи, и ще видите, че за наша честъ, за наша българска честъ, тѣ не сж отъ български произходъ.

Д. Теневъ: Такива рѣчи въ казармата се държатъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. Дечо Теневъ! Моля, оставете тѣзи закачки.

Г. Серафимовъ: Много пакти сте чували сигурно, много говорятъ, че България е станала велика, или ще стане велика. Азъ това нѣма да го кажа. България е само голѣма, но велика ще я направимъ ние; когато въ България затъпимъ или нѣкакъ си станатъ други нашитѣ партийни права и когато влизаме тукъ, почнемъ да си подаваме ръка единъ другому, за да ѝ помогнемъ въ прогреса. Тогава само тя ще стане велика. Когато въ всѣко село най-хубавото въздигнато здание бжде народното училище и когато на учителитѣ даваме добра заплата и не ги принуждаваме да правятъ санаториумъ за туберкулозни. Тогава България ще стане велика, защото учителитѣ сж строители на утрѣшния день. Когато ние стабилизираме положението на нашето чиновничество, за да не бжде то зависимо отъ разни партийни клубове и клубчета, но да бжде самостоятелно и да изпълнява само законитѣ — тогава България ще стане велика. И азъ вѣрвамъ, г-да, че този день скоро ще дойде. Азъ виждамъ бждащото свѣтло, а не тѣй черно, както лѣвицата го вижда. Азъ виждамъ, че скоро ще настанатъ мирни и тихи дни за България, благоденствие ще настане за отечеството ни. Ще кръстосаме ние България съ много желѣзници, фабрики много ще има България и виждамъ ликующия народъ около своя достоенъ царъ, и виждамъ какъ слизатъ достойно и славно нашитѣ царе Борисъ, Симеонъ, Самуилъ и Асѣнъ и вадятъ отъ своитѣ корони най-хубавитѣ бриланти да ги турятъ на днешната българска корона.

Т. Петровъ: А-а-а! И Генадиевъ говорѣше за величието на България, а отиде да я продава.

Г. Серафимовъ: Виждамъ азъ това положение и казвамъ, че България ще бжде велика, ако ние помнимъ всѣкога, че сме българи.

С. Златевъ: Кажете накъдѣ ще я разширяваме още?

Прѣдседателъ: Д-ръ Д. К. ВАЧОВЪ

Секретаръ: Д-ръ В. МИХАЛЧЕВЪ

За началникъ на Стенографското бюро: ТР. ДИМИТРОВЪ

Г. Серафимовъ: Като виждамъ този български успѣхъ, г-да, азъ ще си послужа съ думитѣ на поета: „Великъ е днешниятъ день; нека хвалимъ съ гордостъ на сърдцето, че Господъ нашъ е българи създавъ“. (Ржкопѣтсканье въ дѣсницата)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. Едхемъ Рухи бей има думата.

Обажда въ: Нѣма го.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Слѣдъ него има думата г. Александъръ Радоловъ.

Обажда въ: Нѣма го.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Ораторитѣ ги нѣма, г-да. Какво да правимъ?

Отъ дѣсницата: Да се приключатъ дебатитѣ.

С. Келендеровъ: Да се гласува!

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Отъ Радикалната партия желае ли нѣкой да говори? (Никой не се обажда)

Т. Теодоровъ: Азъ искамъ да говоря, но нѣмамъ бѣлжкитѣ си при мене, и понеже нѣма да се свършатъ сега дебатитѣ, азъ моля да се отложатъ.

Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: За понедѣлникъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Какво е вашето мнѣние, г. г. министри?

Министръ Д. Тончевъ: Да се отложатъ разискванията.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Понеже записанитѣ оратори отсутствуватъ, а цѣкъ и врѣмето е доста напѣднало и г. министрътъ на финанситѣ е съгласенъ да се отложатъ сега разискванията и се продължатъ дебатитѣ по бюджета въ понедѣлникъ, сега засѣданието ще се вдигне. Слѣдующето засѣдание, по правилника, ще бжде утрѣ и ще се разглеждатъ прошения, а дебатитѣ по бюджета ще се продължатъ, както казахъ, въ понедѣлникъ.

Вдигамъ засѣданието.

(Вдигнато въ 6 ч. и 35 м. вечеръта)

Подпрѣдседателъ: Д-ръ И. МОМЧИЛОВЪ